

GÂNDIREA

ANUL XVI. — Nr. 9.

NOEMVRIE 1937.

S U M A R U L :

ETICA NAȚIONALISMULUI

D. STĂNILOAE: Naționalismul sub aspect moral	417
ȘTEFAN BACIU: Poesii	426
EMIL ISAC: Cântec de copil	428
GRIGORE POPA: Poesii	429
V. PĂPILIAN: Intâlnire	431
ȘERBAN BASCOVICI: Poesii	438
VINTILĂ HORIA: Cântec de nebun	441
ILARIU DOBRIDOR: Degradarea dogmei etice	443
GH. TULEȘ: Sfârșit de liniște	454
VLAICU BĂRNA: Poesii	455

IDEI, OAMENI, FAPTE

PAN. M. VIZIRESCU: Poziția lui G. I. Mihăescu în literatura noastră	458
SEPTIMIU BUCUR: Intâlnire metafizică a lui Lucian Blaga	461

CRONICA LITERARĂ

OVIDIU PAPADIMA: Ion Petrovici: Figuri dispă- rute. — Ștefan Stănescu: Arca lui Noe. — Emil Botta: Intunecatul April. — G. C. Nicolescu: Ideologia literară poporanistă	464
--	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Un omagiu epocal — Al. Bu- suiocanu	470
OVIDIU PAPADIMA: G. I. Brătianu: Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain	473

E X E M P L A R U L 2 0 L E I

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viaţă, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniştiţi, creierul limpede, muşchii sprinteni şi corpul vioi, o reţetă care a făcut toate probele : e. ta de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă şi de a lua, înaintea fiecărei mese, un pământ din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experienţa şi scrie :

„Sunt astăzi de zile de când întrebuinţăm în casă Quintonine ; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic”.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu conţine atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficace — şi de preţ neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE
PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ŞI DROGUERII

GÂNDIREA

NAȚIONALISMUL SUB ASPECT MORAL

DE

D. STANILOAE

În plină vară s'a încins în publicistica românească o discuție despre raportul între ortodoxie și naționalism, extrem de interesantă prin faptul că problema a fost atacată dintr'o lature cu totul nouă.

La discuție au luat parte domnii Nae Ionescu, Radu Dragnea și Dragoș Protopopescu.

Vom face un rezumat al punctelor de vedere susținute de cei trei preopinenți adăugând la urmă o serie de observații ce ni se par necesare pentru cât mai deplina lămurire a adevărului.

Domnul Radu Dragnea afirmă, având și asentimentul d-lui Dragoș Protopopescu, că „a fi naționalist este o grea cădere în păcat, din care nădăjduim a ne mântui în ortodoxie“. Domnia-sa recunoaște că „a aparține unei națiuni e un fapt firesc, dela care nu te poți sustrage ca nici dela naștere sau de a avea părinți“, dar naționalismul „nu s'a născut odată cu națiunea, ci este un adaus, ca păcatul la făptură, care astfel a sfărâmat ecumenicitatea creștină“.

Cu alte cuvinte existența națiunii, ca un grup omenesc deosebit de altele, este un fapt natural și în aceasta nu e nimic păcătos, așa cum existența indivizilor, ca ființe aparte și caracteristice, nu poate fi socotită ca un păcat. Păcatul se adaugă din momentul în care un grup zis națiune începe să cugete la faptul că e deosebit de celelalte grupuri și să se lase determinat în acțiunile sale de această conștiință a distincției sale, ținând la ea și luptând pentru menținerea ei ca atare. Am avea aici un fel de egoism al grupului. Membrii lui au căzut în păcat fiindcă nu mai cuprind în preocupările lor omenirea întreagă, sau fiindcă aceste preocupări nu mai sunt libere de obsesia că aparțin unui grup deosebit în mijlocul omenirii. Ortodoxia ne face să gândim și să lucrăm pentru întreaga omenire, ecumenic, nepreocupați de conștiința că facem parte dintr'un neam. Orice operă, în care autorul nu se gândește să arate prin ea specificul național și să promoveze națiunea sa, e ecumenică, chiar dacă nu în sens ortodox și deci mântuitor, căci există și alte planuri de ecumenicitate. Sunt ecumenice poeziile lui Arghezi și Cenzura transcendentă a lui Lucian Blaga, pentrucă nu se află în ele nici o preocupare de națiunea proprie din partea autorilor.

Națiunea pur și simplu existentă, fără adausul naționalismului, ar fi ca individul existent ca fapt natural, fără ca aceasta să formeze pentru el un obiect de re-

flexiune cu urmări serioase în comportarea sa. Câtă vreme diviziunea există numai ca un fapt natural, nu e păcat; dar din moment ce facem caz de ea păcătuim, mărind-o. De vina acestui păcat care e, mi-se pare după însuși d-l Radu Dragnea, ceva inevitabil astăzi, ne mântue ortodoxia. Măcar prin ea să îmbrățișăm ecumenic, cu depășirea hotarelor confesionale și politice, pe toți oamenii, indiferent de naționalitate și de religie, în aceeași dragoste și interes. Ortodoxia n'ar putea fi așa dar în niciun caz favorabilă naționalismului.

Cred că așa trebuie să se înțeleagă teza d-lui Radu Dragnea.

Domnul Nae Ionescu, răspunzând d-lui Dragnea, a susținut o părere mult deosebită. Domnia sa reproșează d-lui Radu Dragnea convingerea că ne putem mântui încă „aici, pe pământ, în istorie“. Acest lucru este imposibil, precum este imposibil să depășim încă aici în veac hotarele confesionale și politice. Aceste hotare nu pot fi depășite pentru că nu se poate „anula realitatea formelor de viață așa cum le-a lăsat Dumnezeu“ și pentru că „istoria tot de Dumnezeu e făcută“. E drept că naționalismul nu e tocmai una din aceste forme de viață lăsate de Dumnezeu. Atributul acesta se poate da numai națiunii, dar naționalismul este consecința firească a națiunii. „Dacă, deci, apartenența la o națiune e un fapt firesc, naționalismul trebuie să fie și el o atitudine firească și nici de cum o cădere în păcat“.

(În paranteză d-l Nae Ionescu mai face observația: „că națiunea ca realitate istorică, e o consecință a păcatului originar, prin care s'a început istoria, prin care noi am căzut în istorie, asta e altă chestiune“). Iar naționalismul nu angajează numai o secțiune a activității noastre față de care să fie posibilă opoziția vreunei alte secțiuni, bunăoară a celei ortodoxe, ci „acopere tot așa de bine sectorul spiritual sau economic, sau politic, sau cultural-estetic“. Ne revendică total întrucât națiunea ne definește pe fiecare din noi, locul, cadrul și principiul întregii noastre acțiuni și existențe în veac“.

Ortodoxia, în special, nu poate fi nici ea liberă de pecetia națională, ca o secțiune de viață nedeterminată de națiune și deci indiferentă sau defavorabilă naționalismului, întrucât în istorie nu avem cuvântul lui Dumnezeu în forma absolută, ci trăit de oameni. Nimeni nu poate eși din determinatele istorice, pentru a trăi cuvântul lui Dumnezeu cum e în sine, ci la fiecare se influențează această trăire și se colorează prin însușirile produse de națiune. „Cu alte cuvinte, nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naționale de a trăi cuvântul lui Dumnezeu“. Urmarea este că Biserica se acopere cu neamul, cuprinde pe toți membrii unui popor și se întinde până acolo până unde se întinde un popor. „Deaceea comunitatea de iubire a Bisericii se acopere structural și spațial cu comunitatea de destin a nației“.

În discuție a intervenit și d-l Dragoș Protopopescu apărând împotriva d-lui Nae Ionescu teza d-lui Radu Dragnea, dar într-o astfel de formă și cu astfel de argumente, încât a făcut-o extrem de vulnerabilă și ne mirăm cum d-l Radu Dragnea, revenind în discuție cu câteva lămuriri, se declară întru totul de acord cu ceea ce a susținut d-l Dragoș Protopopescu. Acesta, exprimând un gând nemărturisit atât de brutal de d-l Radu Dragnea, susține că naționalul (deci nu numai naționalismul) e pură biologie. Spiritualul (și deci și ortodoxul) este atunci cu totul altceva decât naționalul. Ultimul, ca biologie, este închis în „hotare confesionale și politice“, „dar spiritualul e prin definiție ecumenic, depășitor de hotare și națiuni, dincolo de națiune“. „Naționalismul e profund biologic... Nu e nici o acoperire structurală și spa-

țială între naționalism și spiritualitate. Cu atât mai puțin între naționalism și ortodoxie“. Naționalismul fiind „o aprigă inițiativă a omului întru apărarea grupului său etnic“, trebuie să meargă „până la ură și vărsare de sânge“. „El e luptă pe viață și pe moarte între spețe“.

D-lui Nae Ionescu, care susține că nația, deși păcat, e dela Dumnezeu, ca și consecința ei firească naționalismul, și prin urmare nu trebuie să tindem a le depăși, d-l Dragoș Protopopescu îi răspunde că admitând concluzia aceasta, „devin indifereente din punct de vedere moral și a ucide și a provoca avort și a trișa, fiindcă și acestea sunt dela Dumnezeu“ și păcate ca și acelea. Chiar dacă sunt dela Dumnezeu, răspunde d-l Dragoș Protopopescu, trebuie să le evităm, pentru că Dumnezeu „punându-le în calea omului le pune nu mai puțin ca păcate, adică interzicându-ni-le“, ca un fel de „gesturi ascunse ale lui, pentru a încerca sau ispiți pe om“. E limpede prin urmare că națiunea și naționalismul și biologia sunt, după părerea d-lui Dragoș Protopopescu, lucruri tot așa de păcătoase ca și a ucide, a provoca avort, a trișa și a fura. Ca și de păcatele enumerate la sfârșit, tot așa și de cele dintâi ne absolvă numai spiritualul (pentru d-l Dragoș Protopopescu e indiferent că acest spiritual e ortodox sau nietzscheian sau francmason).

D-sa insistă asupra ideii că naționalismul ca biologie trebuie socotit printre cele mai grele păcate. „Naționalismul nu e numai tragerea consecințelor îngăduite, dar și neîngăduite din faptul firesc al apartenenții la o națiune. Mai mult: pretind că naționalismul începe cu această mică neîngăduință... După cum membrii unei familii pot cădea în păcat (în mod firesc dar nu mai puțin neîngăduit!) dușmănindu-se și omorându-se între ei, așa și națiunile pot (ba pretind că au chiar obligația, și de aici începe naționalismul!) de a extermina pe celelalte din raza dreptului lor la viață, cu toate că lucrul e de neîngăduit între membrii aceleiași familii mari a lui Dumnezeu“. Observației d-lui Nae Ionescu că nu ne putem sustrage nației, îi răspunde iarăși d-l Protopopescu: „Bine, dar tot așa nu te-ai putea sustrage nici beției!“ Și încheie gândul acesta declarând naționalismul „o beție de la Dumnezeu lăsată“.

Cea mai mare greșală în punctul de vedere al d-lui Dragoș Protopopescu rezidă în identificarea biologicului natural și necesar cu biologicul — dacă-i mai putem spune și acestuia biologic! — ca abuz.

Să lăsăm deocamdată în paranteză chestiunea dacă națiunea și naționalismul sunt sau nu urmări ale păcatului originar, ca o chestiune de metafizică a credinții. Să scrutăm numai realitatea empirică. Apartenența la națiune prin naștere ni se prezintă ca un păcat asemănător beției sau pruncuciderii? A spune așa ceva însemnează a părăsi terenul experienței concrete și a te avânta în afirmații complete opuse realității, și deci arbitrar și gratuite. Însemnează a nu mai ține seama de nici un criteriu în categorisirea faptelor din punct de vedere etic, căzând în cel mai complet haos și indiferentism moral.

Prin ce faptă din decursul vieții mele, o primă condiție ca ea să fie evitabilă, m'am făcut eu vinovat născându-mă ca membru al unei națiuni? Nașterea în sânul unei națiuni nu e în niciun caz o continuare personală de-a păcatului, o cădere actuală în păcat, precum este pruncuciderea sau avortul, sau eventual naționalismul.

Dar naționalismul este el un păcat asemenea beției sau pruncuciderii? Ce e naționalismul? Să-i dăm deocamdată o definiție foarte generală, dar și deplin cuprinzătoare. El este conștiința că aparții cutărui grup etnic, iubirea aceluia grup și activarea acestei iubiri în slujba binelui lui. Rădăcina acestei iubiri și a acestei slu-

jiri e foarte plauzibil să fie de ordin instinctual. E voința ta de-a trăi nu numai ca individ incolor, desbrăcat de toate atributele ce le ai prin naștere și educație, ci așa cum ești, și întrucât simți că așa cum ești nu poți trăi decât menținându-se grupul căruia îi aparții; luptând pentru tine, lupti pentru menținerea în existență a întregului grup.

Dar fie că privim la această rădăcină instinctuală a naționalismului, fie că privim la floarea lui morală — slujirea neamului cu iubire — el e foarte departe de beție sau de pruncucidere.

Să-l privim ca instinct și deci să-l considerăm biologic. Ca atare, voință de a trăi și activarea acestei voințe. Voința de a trăi și luarea măsurilor pentru a trăi e necesară, adică nimeni nu se poate sustrage. Hrana de pildă, ca activare a voinții de a trăi, e ceva inevitabil. Căsătoria, ca activare a voinței de a trăi a speciei, la fel. A le evita nu însemnează numai a muri tu personal, ci a te ridica împotriva unor răndueli fundamentale, puse de Dumnezeu ca legi după care se desfășoară viața; însemnează a socoti tu, cu mintea ta, că aceste orânduiri fundamentale prin care Dumnezeu condiționează viața, nu sunt la înălțimea cerințelor tale, că Dumnezeu cu opera lui, nu s'a putut ridica la ceea ce gândești tu. Și însemnează a sabota viața de Dumnezeu lăsată. A refuza hrana pentru că o socotești în mod principial un păcat, prin urmare a te lăsa să mori de foame, aceasta e un păcat. Precum a nu te căsători (nu pentru idealuri deosebite), ci din dispreț față de căsătorie și a propovădui aceste idei, e iarăși un păcat, cum a arătat Biserica prin condamnarea ereticilor, cari propagau astfel de idei.

E un păcat să fii protivnic vieții, ba e un păcat chiar indiferența față de această datorie. Creștinismul spre deosebire de religiile hinduse, este religia vieții. Toată acțiunea dumnezeiască de mântuire a omului are scopul să-l scape de moarte. „Dumnezeu nu voește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu“. Moartea a venit în lume ca pedeapsă și deci e o stare anormală. Viața e valoarea supremă în concepția Sfintei Scripturi. Nu o viață înțeleasă platonice ca o nemurire a spiritului pur, în lumea ideilor eterne, plutind detașat și pe deasupra lumii corporale. Corporalitatea e pentru creștinism manifestarea necesară a puterii de viață a eului. Ceea ce nu se poate exterioriza, ceea ce e neputincios față de lumea externă, e slab, e ne-deplin ca putere de viață. Cine abdică față de mișcarea și frământarea materiei, retrăgându-se în planul suprastelar al cine știe cărei spiritualități iluzorii, o face din neputință. Dumnezeu și eurile omenești, făcute după asemănarea sa, nu pot renunța la stăpânirea materiei, la modelarea ei în formele voite de spirit, căci altfel ar trebui să admitem o dualitate eternă de forțe. Creștinismul propăvăduiește învierea cu trupul. Abia atunci va fi învinsă moartea. Câtă vreme trupul cade încă victimă pieirii, moartea este încă stăpână asupra vieții. Numai atunci când nu va mai fi pândită viața fiecărui om și a fiecărei existențe de stricăciune, „când se va îmbrăca stricăciosul acesta (de trup) întru nestricăciune și muritorul acesta întru nemurire, va fi cuvântul ce este scris: înghițitu-s'a moartea întru biruință (I Cor. 15, 54).

S'ar putea obiecta că creștinismul vorbește de o viață eternă, care va urma după forma actuală, istorică, de existență, de o viață pentru care trebuie să ne pregătim nu afirmând-o pe cea pământească, ci, dimpotrivă, jertfind-o.

Obiecțiunea e justă numai în parte. Viața eternă, fiind pe de-o parte în trup, iar pe de alta nefiind decât o restabilire a vieții pe care ar fi avut-o omul și acum dacă n'ar fi intervenit păcatul și moartea, ea nu poate fi cu totul tot deosebită de cea pe care o avem acum. În orice caz scopul lui Dumnezeu în legătură cu omul culminând în restabilirea acestuia în viața deplină, instinctul fundamental al omu-

lui prin care își afirmă viața se dovedește nu ca un instinct păcătos, ci ca unul care corespunde deplin voinții lui Dumnezeu, slujind planul dumnezeiesc. Lucrul cel mai mare pe care îl vrea Dumnezeu, pe acela îl vrea și omul, deși de multe ori prin mijloace greșite. Dacă i se cere creștinului să-și jertfească viața actuală și creștinul o face bucuros, nu i se cere cu perspectiva de a și-o pierde definitiv și nici creștinul nu și-ar da-o atunci așa de fericit, ci pentru a fi dus mai repede la deplinătatea vieții. Jertfirea vieții actuale se cere numai în împrejurările în care, nejerfindu-și-o, ar pierde-o pe cea viitoare, sau, jertfindu-și-o, dobândește mai curând pe cea viitoare, adică în împrejurările în care e necesar sacrificiul suprem pentru credința în Iisus Hristos. Lăsând la o parte faptul că jertfirea aceasta nu face nici ea, în definitiv, excepție de la instinctul afirmării vieții, în împrejurările normale, când nu se cere în interesul credinții, renunțarea la viață, așa tamnesam, e considerată la Dumnezeu păcat iar la oameni nebunie sau lașitate.

Cu atât mai puțin reproșabil este acest instinct manifestat în favorul unui grup de indivizi, în favorul națiunii. El capătă valoarea unui act altruist, a unui act moral. Uneori se obiectează: afirmarea vieții unui grup național propriu, e în orice caz un păcat întrucât ea însemnează negarea vieții altor grupuri naționale, sau cel puțin nepăsarea față de soarta lor. Am putea răspunde ușor rămânând la cazul individului: dacă această obiecțiune ar fi justă, ar însemna că afirmarea vieții individuale este un păcat, întrucât ea ar implica negarea altor vieți individuale sau cel puțin nepăsarea față de ele. Acelaș lucru s'ar putea spune și despre grija părintelui pentru copiii săi. Numai amintind aceste exemple se vede cât de greșită este obiecțiunea.

În realitate afirmarea vieții propriului neam nu însemnează eo ipso negarea altor neamuri, ba chiar nici desinteresarea de soarta lor. Viața omenească se mișcă în cicluri care se cuprind unul în altul, plecând de la cel mai mic, cel individual, și sfârșind cu cel mai larg, care cuprinde omenirea întreagă. Precum grija de viața proprie individuală nu te împiedecă și nu-ți răpește ocaziile de a te îngriji și de viața familiei, iar aceste două griji îți lasă destulă posibilitate să slujești și neamului, la fel aceste trei cicluri de viață nu-ți vor absorbi așa de total preocupările și puterile încât să nu poți fi de folos și umanității. Nici unul din aceste cercuri nu te poate angaja exclusiv. Aceasta ar fi într'adevăr ceva și păcătos și nenatural.

Afirmarea vieții proprii nu implică necesar ura față de alte persoane. E drept că de multe ori așa se manifestă. Dar acesta e adausul păcatului la ceea ce este viața esențială în veci, prin urmare și înainte de păcat și în viața viitoare. Silința noastră e vrednică de laudă când împruținăm buruiana păcatului din jurul rădăcinii vieții, nu când smulgem dintr'o răvnă rău înțeleasă însăși rădăcina.

Atitudinea pozitivă față de familia proprie, iarăși nu implică în noțiunea ei atitudinea negativă față de alte familii.

Munca devotată în slujba neamului nu înseamnă nici ea numai de cânt ura împotriva altor neamuri și lupta împotriva lor.

Poți să vrei, cu toată dragostea pentru neamul propriu, fericirea și libera dezvoltare și a celorlalte neamuri, ba chiar să le dai din prisosul tău, pentru că afirmând spiritualitățile tuturor, afirmi toate formele în care se arată mărirea și înțelepciunea lui Dumnezeu cel nepeuizat în puterea sa de creație și de invenție. A fi orb și nesimțitor pentru frumusețile deosebite ce le reprezintă neamurile ca grupuri distincte și a lucra pentru ștergerea acestor varietăți de frumusețe sau chiar a asista nepăsător la o astfel de întreprindere, însemnează a nu vedea, a nu lăuda și a deprecia opera lui Dumnezeu.

Ar mai rămânea însă un rest de obiecție: Naționalismul e totuși un păcat pentru că el te face să nu iubești pe toată lumea la fel. Oricât de nobil ar fi naționalismul, el înseamnă totuși o iubire mai mare a neamului propriu.

Noi întrebăm : Și apoi dacă iubești pe toată lumea la fel ? Ce urmări practice poate să aibă această iubire egală a întregii lumi ? Să slujești tuturor egal de mult ? Dar pentru aceasta ar trebui să te preumbli continuu pe tot globul pământesc, să-i slujești fiecăruia, continuu grăbit că nu vei ajunge la toți. Ai putea realiza ceva serios măcar într'un singur loc ,sau pentru o singură persoană ? Viața întreagă ar fi o dezordine de neînchipuit. Omul este o ființă cu puteri limitate, oricât de înfinită i-ar fi dragostea de oameni.

Efectele practice ale dragostei lui, manifestările ei în faptă — cuvânt, ajutor material—nu pot fi decât extrem de reduse. Să se ducă atunci fiecare îns la alt neam cu mica lui putere de ajutor și să fie de folos acolo, ca să scape de păcatul naționalismului ? Haosul n'ar fi mai mic ca în cazul celălalt, abstrăgând de sforțările inutile pe cari ar trebui să le facă fiecare până să se aclimatizeze în noul loc.

Este evident că o rânduială superioară așează pe fiecare om cu micile lui servicii ce le poate aduce, în cadrul unor cicluri restrânse față de care are să-și actualizeze toată dragostea de care e capabil față de oameni.

Iubind în duh toată omenirea la fel, practic el este silit de orânduirea superioară a lucrurilor, să-și arate dragostea față de cei apropiați. În persoana lor iubești omenirea și pe Dumnezeu. Cine nu iubește pe apropiați, pe cei care-i vede, din motiv că acesta-i lucru egoist și spune că tânjește după cei de departe ca să-i iubească, acela nu are nici o iubire. Cine are iubire, iubește pe cei din jurul său uitând de grija iubirii universale. Ciclurile acestea organice în care-i așezat omul sunt orânduirile dumnezeiești cari fac posibilă menținerea vieții. Dar despre ele puțin mai încolo.

E drept că uneori se ivesc împrejurări când, cu toată voința de a nu-ți interpreta naționalismul ca pornire împotriva neamurilor străine, ajungi împreună cu neamul tău în conflicte cu alte neamuri și chiar la războiu. Dar atât timp cât ești în funcția pură de legitimă apărare a neamului tău împotriva unor neamuri acaparatoare, nu putem spune că păcătuiești. Sfânta Scriptură îți cere, e adevărat, ca celuia ce te lovește pe o parte a obrazului să-i oferi și cealaltă parte, iar celui ce-ți ia haina să-i dai și cămașa. Dar tot Sfânta Scriptură ne spune că statul poartă sabie și o poartă în calitate de „slujitor al lui Dumnezeu spre mânie celui ce face rău“, pentru menținerea rânduelii pământești prin forță atâta vreme cât, nefiind toți oameni fără păcat, nu se poate ține rânduiala de bună voie. Conflicte și războaie au fost și când nu era atât de clară conștiința națională. Astăzi statele sunt aproape toate și aproape deplin naționale. O națiune poartă războiu împotriva alteia întrucât e organizată ca stat. Iar membrul națiunii e îndatorat de voia lui Dumnezeu ca atunci când e ostaș al statului să lupte, oricât aceeași voie a lui Dumnezeu îi cere o atitudine exact contrară când e simplu particular.

Dar putem merge și mai departe. Dacă atunci când stai în slujba unei organizații supraindividuale ești îndatorat să lupți pentru apărarea ei, ca element al ordinii sociale, de ce nu ai avea aceeași îndatorire să lupți pentru apărarea unui neam, care este o construcție supraindividuală mai organică, cu rădăcini mai adânci în existență decât statul ? Dacă în calitate de individ poți primi să mori mai curând cu câțiva ani, când Dumnezeu a lăsat și așa o viață extrem de scurtă pentru indivizi, nu pare aproape ca o datorie să ții ca neamul să trăiască mai mult de cât tine, odată ce și Dumnezeu a rânduit o viață cu mult mai lungă pe seama nea-

murilor? Neamurile cuprind milioane și miliarde de indivizi și numai venind toți la existență își arată mulțumitor fața la lumină. Când lupți pentru apărarea neamului, lupți pentru multe fețe omenеști pe cari le vrea Dumnezeu să vină pe lume.

Dar din punct de vedere al iubirii, ce e de preferat? Să asіști cum cel care a ajuns la o anumită superioritate de forță, ucide lent pe cel pe care l-au slăbit o serie de împrejurări nefericite? Iubirea îți cere să fii îngăduitor cu fapta neamului ucigaș și să nu faci nimic pentru salvarea victimei? Nu-ți cere iubirea mai degrabă să pui mâna pe cel care-i deasupra să-l arunci la o parte și să ridici pe cel prăbușit? E egoism acesta? Ar fi egoism cel mult când ai fi numai tu personal în primejdie, dar nu în cazul acesta când și cei din neamul tău au cel puțin tot atâta drept să trăiască cât și cei de alt neam. Să fie un păcat să salvezi pe alți oameni, când aceia sunt de un neam cu tine? Dacă ai drept și chiar o înaltă obligație morală să fii cât se poate de conciliant atunci când se atentează la avutul și chiar la viața ta, n'ai acelaș drept când e în joc viața semenilor tăi. Există o singură împrejurare când îți poți îndemna întregul neam să primească moartea: când prin aceasta trece mai repede la plinătatea vieții. E cazul când neamul, amenințat să-și sacrifice credința pentru a dobândi viața pământească, se salvează sacrificând-o pe cea din urmă în favoarea credinței și a vieții veșnice. Cred că există și un naționalism capabil să-și interpreteze iubirea de neam astfel. E mi se pare tocmai naționalismul tânăr românesc. Și atunci unde e biologia, domnule Dragoș Protopopescu?

Dar să fugi spre moarte din neglijență, din lenea de a face un efort, sau dintr'o iubire pe care am datora-o străinului chiar când ucide, tocmai pentru că-i străin, iar fratelui, n'am datora-o nici când e pe cale să fie ucis, tocmai pentru că ne e frate, cred că nu mai e deloc o faptă plăcută lui Dumnezeu.

Din toate acestea rezultă că familia, națiunea, statul, împreună cu atitudinea pozitivă față de ele și cu mijloacele prin care ne manifestăm această atitudine pozitivă: căsătoria și iubirea de familie, naționalismul și loialitatea cetățenească, sunt orânduirii mai presus de voia noastră, cărora trebuie să ne supunem și care sunt absolut necesare pentru menținerea vieții.

În rând cu ele trebuie să așezăm afirmarea vieții individuale și mijlocul principal al acestei afirmări: hrana. Dacă sunt mai presus de voia oamenilor și absolut necesare pentru menținerea vieții, ele sunt dela Dumnezeu, creatorul și conservatorul vieții. D. Dragoș Protopopescu așează în rând cu acestea: furtul, avortul, trișajul. E o eroare evidentă. Acestea nu sunt necesare pentru menținerea vieții. E păcatul care desfigurează acest instinct.

În teologia germană actuală s'a creat termenul „Gottes Erhaltungssordnungen“, orânduirile dumnezeiești de conservare a lumii. El exprimă foarte potrivit ființa acestor legi ale vieții, care conservă lumea împotriva puterilor distrugătoare ale răului.

Nu putem afirma sigur dacă aceste orânduirii au existat și înainte de căderea în păcat. Cine poate reface, măcar în închipuire, tabloul vieții depline dinainte de căderea în păcat, sau cum ar fi rămas fără căderea în păcat? Sigur e că atitudinea pozitivă față de viață, afirmarea vieții, a existat, însă fără adaurile de egoism, de exclusivitate, venite prin păcat. Și a existat căsătoria. Foarte probabil că s'ar fi născut și neamurile, ca varietăți ale frumuseții spirituale infinite, dar fără straturile de opacitate ale limbilor deosebite, așezate între neamuri în urma păcatului, la turnul Babel. A existat hrana ca legătură vie a omu-

lui cu tot universul. Singur statul nu s'ar fi născut, ca instituție de forță împotriva răului. Dar acestea sunt probabilități.

Ceiace trebuie remarcat este că în starea actuală toate aceste orânduiri sunt datorii impuse nouă de Dumnezeu. Nu ca păcate. Căci ceea ce-i inevitabil nu poate fi păcat, chiar dacă ni s'ar fi impus numai pentru starea de cădere în păcat. Altfel ar însemna că Dumnezeu ne silește să păcătuiem. Faptele păcătoase ni le interzice Dumnezeu și le putem evita, dar pe acestea nu, oricât le-ar confunda d. Dragoș Protopopescu sub acest raport. Dacă și acestea ar fi păcate și dacă Dumnezeu ne-ar sili să păcătuiem, n'am mai purta nici o responsabilitate pentru păcate.

Ele nu sunt păcate în esență, în principiu. E drept însă că pot deveni păcate, pot fi practicate păcătoș. Mâncarea poate deveni lăcomie și rafinament, căsătoria poate deveni prilej de pur sensualism, naționalismul pornire de ură și poftă de hegemonie față de alte neamuri, etc. Dar graiul nu e tot așa? El nu e păcat în sine, dar poate fi întrebuițat păcătoș.

Toate orânduierile și faptele naturale și necesare pot fi împlinite cu gând bun, cu inimă curată. În toate putem să ne comportăm cu suflet legat de Dumnezeu. Dar toate pot fi împlinite cu intenție rea, abuziv, porniți împotriva lui Dumnezeu. Gândul ce-l punem în fapte, acesta este important: „Deci ori de mâncați, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți“. (Cor. I. 10 — 31).

Nu ne mântuim fugind de cele naturale, plutind în văzduhul inacțiunii, sau al credinței și dragostei teoretice, ecumenice. Ci făptuind ceea ce ne impune locul și timpul și așezarea noastră în ciclurile de viață unde ne-a destinat cel de sus. Nu ne mântuim fugind de căsătorie, căci atunci căsătoria n'ar mai fi una din cele 7 taine; nici fugind de mâncare, căci atunci nu ni s'ar fi dat Domnul ca mâncare de pâine și vin. Nu ne mântuim uitând și fugind de neamul în care ne-am născut, căci atunci și Iisus ar fi plecat din primul moment dela Evrei.

D. Radu Dragnea crede că numai eșind cu sufletul din ciclurile naturale ne mântuim. Dar omul este o ființă unitară în creștinism. Orice lucrează trebuie să lucreze nu numai cu trupul, ci cu tot sufletul. Nu poți lucra pentru neam cu trupul, iar cu sufletul să sbori pe alte meleaguri.

După Domnia-sa ne-am mântui teoretizând asupra ecumenicității, sau scriind cărți, producând cultură (mai reliefat o spune aceasta d. Dragoș Protopopescu). Dar atunci nu se mântuiesc milioanele de plugari care-și muncesc ogorul cu sufletul nădăjduind spre Domnul? Se mântuiește numai Petre Movilă sau d. Lucian Blaga, sau chiar d. Tudor Arghezi?

D. Nae Ionescu împărtășește cu d. Radu Dragnea ideea că trăirea în ciclurile naturale ale vieții nu ne mântuiește, că mântuirea e în funcție de trăirea în universalism. Dar întrucât socotește că eșirea din aceste cicluri nu e posibilă, concludă că nici mântuirea nu e posibilă în veacul de acum, în istorie. Prin urmare un fatalism și un pesimism absolut. Ortodoxia însăși fiind și ea un ciclu limitat, o spiritualitate ce nu depășește spiritualitatea neamului, nu ne poate nici ea mântui. Dar atunci de unde știm că ne vom mântui măcar în veacul ce va să vie? După care criterii trăind, putem nădăjdui mântuirea în veacul ce va să vie? Pentru care motive unii se vor mântui și alții nu? La ce mai e bună atunci ortodoxia? Pentru o funcție pur național pământească? Gândirea d-lui Nae Ionescu, oricât s'ar părea altfel, e total necreștină. Ea îndeamnă la cel mai deplin indiferentism moral. Cel puțin dacă ar susține că mântuirea o vom obține în baza trăirii noastre în granițele ontologice ce ni le-a impus destinul. Am ști ceva, am avea un criteriu de ori-

entare. (Las-că teza că ne mântuim numai în veacul ce va să vie, că nu începe de aici mântuirea noastră de păcate, îmbunătățirea noastră, că istoria nu se resimte întru nimic de jertfa și învierea Domnului, e dogma clasică și fundamentală protestantă). Atât în susținerile d-lui Nae Ionescu cât și ale d-lui Dragoș Protopopescu se citește printre rânduri tendința de a înlătura din calea naționalismului românesc orice scrupul, orice preocupare de discernământ moral.

Adevărul este că ne mântuim prin fapte (nu prin cultură ecumenică!) Iar faptele sunt cele pe care ni le determină locul, timpul în care trăim și constituția noastră naturală.

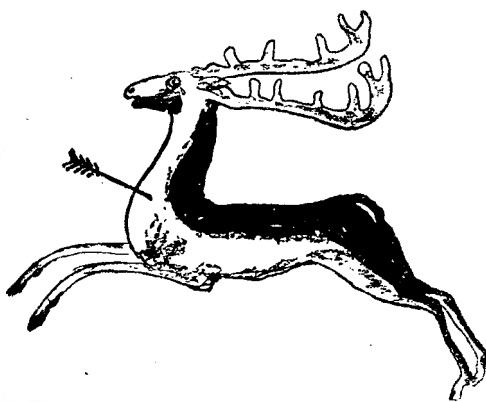
E necesară însă o distincție. Nu faptele goale ne mântuiesc, ci întrucât sunt făcute cu credință (care însă fără fapte e moartă). Aceleași fapte, fără credință, sau împotriva credinții, n'au nici o valoare pentru mântuire, sau sunt chiar păgubitoare mântuirii.

Ne mântuim muncind la plug, în fabrică, la masa de scris, îngrijind de copii, slujind neamului și statului, silindu-ne să ne cultivăm mintea și să ne întreținem viața. Însă toate acestea făcându-le cu credință. Săvârșindu-le fără de credință, animalic (pur biologic!) sau diabolic, toate acestea ne pierd.

Există prin urmare naționalism și naționalism. Există un naționalism care poate fi o și mai grea cădere în păcat. Dar există și un naționalism pe care practicându-l nu ne pierdem mântuirea, chiar dacă nu el propriu zis ne mântuește, ci credința, spiritul creștin cu care îl infuzăm.

Naționalismul, în sine luat, nici nu mântuie nici nu pierde. Dar în practică orice naționalism sau mântuie sau pierde, după cum este sau nu este străbătut de credința creștină.

Ortodoxia nu este un sector al vieții, detașat de toate faptele și condițiile naturale ale omului. Ea nu este numai mers la Biserică, sau numai cărturărie universalistă, sau sistem de sfere cristaline plutind pe deasupra valurilor vieții, neatins de ele și neintervenind în ele. Ea este forță amestecată în totalitatea faptelor și situațiilor omenești, mântuind pe om nu întrucât îl scoate din ele, ci întrucât lucrează în ele după duhul ei. Nu neamul acopere sectorul ortodoxie ca pe ceva particular, ci ortodoxia cea universală acopere întreg pe fiecare neam care-i aderă.

P O E S I I

DE
ȘTEFAN BACIU

PSALM

Eu ca pe-o piatră rară, Doamne, Te-am găsit
Și Te-am luat să-mi fii mereu aproape,
Să-mi sprijini mersul greu și obosit,
Să dai lumină bolnavelor pleoape.

Te vreau în mine 'n fiecare oră tot mai mult;
Tu dulcea și serafica mea melodie,
Apropie-Ți inima să Ți-o ascult
Și ascunde-Te în tocul care-acum Te scrie.

Vino 'nchegare blândă de lumină
Și drumuește rostul vieții mele
Cu-o lampă din a cerului grădină
Și cu lumină coborită dintre stele.

Eu fost-am pân'acuma om nemernic
Intruchipare de păcat și de 'ntunerec;
De astăzi, Doamne, 's robul Tău cucernic
Și 'n mine 'n întregime eu Te ferec.

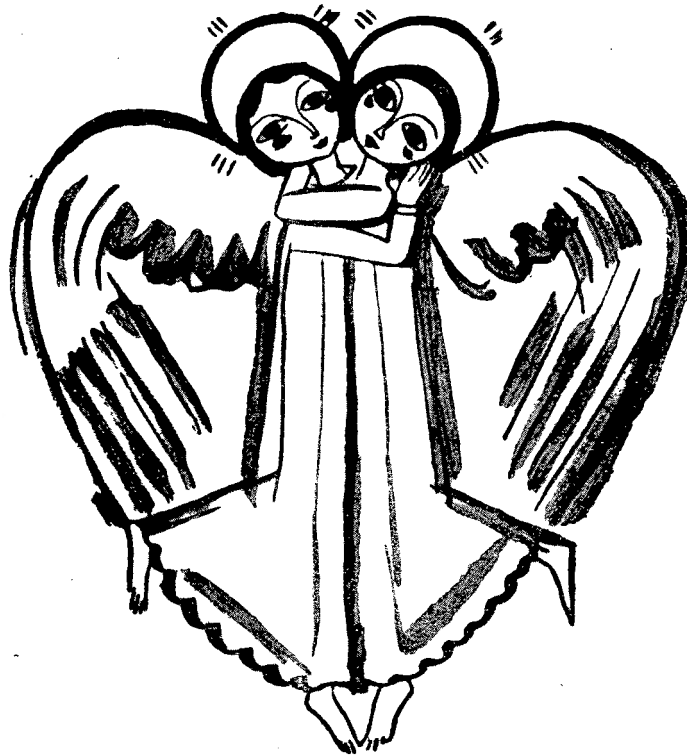
PSALM DE SUPUNERE

Mi-ai dat, Stăpâne, viața s'o trăesc,
Nevrednic sunt de marea-Ți bunătate.
Trec anii tot mai seci, se risipesc
In inima mustind singurătate.

Mai bine, Doamne, de m'ai fi finut
Să mă târăsc netrebnic salahor în ceruri,
Să șterg de praf al îngerilor scut
Și Precistei să-I văd de giuvaeruri.

Seara scoteam pe boltă luna. Dimineața
Eșeam cu oile prea Bunătății Tale,
Și pruncilor le-aș fi adus dulceața
Și lui Sân-Pătru îi coseam sandale.

Dar poate ăsta-i rostul meu Stăpâne :
Să robotesc la oameni, pe pământ.
Mereu s'aștept ziua de mâne
Ca pe o altă piatră pe mormânt.

CÂNTEC DE COPIL

DE

EMIL ISAC

Noapte bună, somn ușor,
Dormi în pace puișor.

Stele multe te păzesc
Și pădurile-ți vorbesc.

Ingerii stau în jurul tău
Puișor, să nu fii rău.

Și frumos îți cântă flori,
Căci și tu cu ele mori.

Sufletu-ți va duce-un vânt
În al ceriului pământ.

Și acolo vei vedea
Mama ta, care e stea,

Și în cer sânt stele mii
Toate odat' au fost copii.

P O E S I I

DE

GRIGORE POPA

CREȘTEM ÎN MOARTE

Nu mai aud cuvinte, nici pași în curtea vecinului.
Frunzele tremură de marea tăcere și plâng.
Numai animalele, pline de jind și de dorul pădurii,
Privesc printre stele paradisul pierdut.
Ce s'a 'ntâmplat sub bolta de aur a Domnului ?
Ingerii nu mai sunt. Cine va duce sufletul omului ?
Vămile văzduhului sunt slobode, dar cine să treacă spre raiu ?
S'au oprit în pragul pământului privirile omului
Și spicele grânelor sunt numai de paiu.
Florile s'au ascuns în mugurii iernilor și copiii nu se mai uită la cer.
Cresc din tăcerea zilelor svonuri și pier
Cu prevestirile păsărilor ce duc știrile în alte lumi.

Ni-e soarta tăiată pe măsura luminii din noi
Și moartea e sfântă când lași după tine frumoasă pomenire.

Dar nu mai aud cântecul îndrăgostiților înfiorând noaptea.
Doamne, și murmurul stelelor s'a stins !
Creștem în moarte și ardem de dor, de dragoste, de necuprins.
Cine 'mblânzește cerbii Domnului și-i mână în amurguri la sicriele apelor
Să soarbă nemurirea pământului și să fie fericiți ?

Ascultă !... Cum cântă pădurile a jale din creste.
Nu te speria !... Trec duhurile verzi din poveste.
Auzi ?... Gorunii cum freamătă durerea pământului !
Cine i-a dat putere de viscol solar vântului ?

Ogrăzile lumilor sunt pline de ologi cu trupul de stele aprins.
Creștem în moarte și ardem de dor, de dragoste, de necuprins !

ȚĂRANII

Doamne,
În primăvara asta țărani au început să are cântând
Și-au salutat țarina cu cruci de mulțumire și binecuvântare.
Fața lor bronzată de vânturi românești și plină de mirare
A privit cerul, a sărutat pământul ca să te aibă 'n gând.
Ajută-le trudei întru prăvălirea brazdelor mănoase
Și nu-ți întoarce fața, nici harul roditor
De la grăunții pâinii pe seama tuturor,
Ce-i samănă țărani cu brațele vânjoase.
O, truda lor e sfântă ca ploaia primăverii !
Și ei sunt mântuirea și vecinicia țării,
În brațul lor sporește puterea 'nvolburării
Și ei ne dau feciorii, izvoarele averii.
Fiți mândri, oastea trudei câmpenești,
De soarta voastră duh din trupul gliei.
Voi înfloriți în aur destinul României
Și voi sunteți stâlparea veciei românești.

PAȘTE ROMĂNESC

Auzi cum înfloresc merii sângelui
În noaptea asta albă de Paște romănesc.
Se primenesc pentru trupul și sângele Domnului
Ce iartă păcatul lumesc.

Cum aș vrea să fiu lumina unui pom
În care harul înfloririi s'a oprit,
Să nu mai am știința, nici visul sfânt de om
Și să vorbesc din floare cu îngerul ivit.

Sângele tot mi-ar fi atuncea duh
Și trupul tot liană de lumină,
Ar fi un roi de îngeri prin văzduh
Ca să-mi aducă darul fără vină,

Potirul sfânt cu pâinea și sângele vieții
În ceasul Invierii din faptul dimineții.
Ce mare sărbătoare va fi în satul meu,
Și cât de viu și vecinic mi-ar pare Dumnezeu !

I N T Â L N I R E

DE

VICTOR PAPILIAN

Când plantonul deschise ușa colonelul tresări speriat, ca un școlar surprins de pedagog cu ochii pe fereastră.

— S'trăiți, dom Colonel... O doamnă...

Colonelul luă cartea de vizită și citi : Lucreția Ionescu, moașă, Bazargic. Nu dete niciun răspuns. Privirea lui continua să rătăcească pe bucata de carton și pe literile tipărite cursiv. Ah, oamenii !... Să nu fi fost ei, durerea l-ar fi coplesit, ca fumul de mangel, încet, progresiv și liniștit până l-ar fi lăsat în nesimțire.

— E timpul audiențelor, domnule colonel...

Colonelul băgă de seamă tonul de familiaritate al soldatului.

— Și asta a aflat... Ce să-i faci? Bârfeala este pâinea zilnică a oamenilor simpli.

Și adresându-se plantonului, ordonă :

— Să intre.

Imediat gândurile se prăvăliră parcă peste el. Durerea e coloană vie, ce mereu crește la loc. Căzuse la examenul de general. Prin urmare numai șase luni de oștire și gata... De mult, încă din războiu, unul câte unul din mândra lor ceată, dispărea peste pisc, în umbră. Acum îi venise și lui rândul.

Ușa se deschise și în fața lui apărură o femeie mică și slabă, cu rochia atârând pe umeri și șolduri, una din acele făpturi rămasă de trenul vieții, văduvă de subofițer alergând după pensie, sau mamă ce vrea să-și scape copilul de armată.

— Domnule colonel, începu ea, nu mai mă cunoașteți ?

Însăila cuvintele rar, cu o voce slabă, răgușită, care-i puna în vedere pieptul și gâtul, un piept îngust, supt, fără sâni, parcă să-i numeri coastele, și un gât lung, încovoiat, pe care laringele urca și scobora între cute verticale de piele, ca între niște șine.

— Eu sunt Lucreția Ionescu.

Colonelul deveni atent. Parcă numele ăsta îi amintea ceva.

— Lucreția Ionescu... Liți, din războiu...

Colonelului îi căzu capul în mâni. La durerea lui parcă nu se putea o mai potrivită completare. Liți !... Ridică ochii, îmboldind în ei parcă tot sufletul său. Nimic. Ochii și sufletul său erau vinovați, sau acea faptură îmbătrânită, cu pielea scorojită, parcă s'o sgârii, ca pe-o coajă de copac, cu unghia, în care nu mai știai câtă simțire trăiește și câtă voință poruncește. Liți, fata cu ape albastre în cupele ochilor și părul ca aurul răsăritului... Liți, femeia devotată, care în două rânduri îi dase sânge, ca să-l scape dela moarte !...

Colonelul își dădea seama c'ar fi trebuit să țipe, să protesteze, să se răzvrătească împotriva tuturor, a naturii, a omenirii, a lui Dumnezeu... sau să se prăbușească într'o hohotire care să cutremure pământul. Dar, nu... Sta și asculta. Femeia se așezase pe un scaun lângă ușă și povestea :

— Să vedeți, domnule colonel, ce mă aduce la Dumneavoastră... Mi-a murit, dintr'o injecție, un bolnav....

Colonelul căută să găsească pe fața ei urmele chipului de odinioară.

— Se întâmplă asta uneori... Dar am un mare dușman, pe pretor... El a vrut... înțelegeți Dumneavoastră... Cum eu sunt o femeie cinstită...

Povestea ei îl mânase până'n culmea durerii. Întâlnirea aceasta atâta risipă de batjocură aducea, încât nu putea fi socotită ca o simplă întâmplare, ci ca un făcut, menit să exagereze propria sa durere.

— Și e om însurat, cu nevastă și copii...

În fine el își dădea seama că nu mai putea îndura.

— Ascultă, Liți...

O chemase, peste vrerea și știința sa, cu numele mângăitor de altădată. Și ochii ei spălăciți parcă în clipa aceea deveniseră din nou albaștri.

— N'avea nicio teamă... Trebuie să cunosc eu vreun judecător.

— Nu, nu mă tem de justiție. Afacerea a și fost clasată...

Dar e pretorul. El, mereu cu anonime la minister...

Colonelul se apropie de ea. Femeia lăsa capul în jos stingherită. Dar și el era turburat. Groaznică nerecunoștință a sufletului, să te simți deodată străin de o faptură cu care, cândva, credeai c'ai încheiat un destin ! Să fii nevoit să-ți distrugi tot ce-i mai frumos în viață, amintirea, după ce din realitate ai trecut-o în vis.

Colonelul îi luă mâinile, aproape fără să vrea, parcă să se mustre, parcă să-i arate că n'a uitat-o. Imediat încercă o senzație neplăcută. Mâna ei era mică, uscată și rece, un pumn de oase, care parcă se pierdeau în mâna lui masivă. Nu mai putea suporta. Trebuia să termine mai repede.

— Voiu interveni eu, zise el, ridicându-o ușor de pe scaun.

— Știți... n'aveam voie să fac injecții.

O conduse până la ușă, chemă plantonul și dădea ordin să nu mai primească pe nimeni. Se întoarse, aprinse o țigară și se trânti pe canapea.

* * *

Oare cum o fi fost? În lumina sângerie a unei rachete și-a dat seama că nu e singur. Cum se aleg de bine conducătorii chiar în învălmășeala fără nicio rânduială a gloatei.

— Înainte, fraților...

Asta n'a mai strigat-o el. Cu siguranță, nu... căci n'a putut duce decât câțiva pași și a căzut ca o păpușă, cu ochii răsturnați în cap.

— Înainte, fraților... Înainte, fraților...

Atunci, celălalt e teafăr? Prea bine. El poate să și moară... Și parcă a început să scoboare ca la moși, în roata lumii. Un vântuleț subțire îi ține când într-o ureche când în cealaltă. El scoboară mereu... S'a pornit cutremur cumplit, în care urechea trează deosebește bătaia grindinii, plesnetele trăsnetului și izbitura strategilor de aer între cer și pământ.

— Înainte, fraților, înainte...

Vijelia e tot mai tare, frânge crăcile, smulge butucii, dă rămă întăriturile. El scoboară mereu... Dar mintea, în ultima ei clipire, a prins svonul cel dintâiu, cel care le întrece pe toate : opinteala omului în lupta la baionetă. Pe urmă nimic...

L-a trezit o durere în braț. Clipește nedumirit, privește în jur — brancarde, brancarde — clipa de față i se leagă peste vis cu cea de atunci.

— Soră, unde sunt rănit ?

— În piept.

— De ce mă doare brațul ?

— Vi s'a făcut o transfuzie.

Și atunci, din trupul lui imobilizat, întreaga făptură s'a scurs în șipot cald prin ochii ei albaștri, până'n suflet. A fost singura și adevărata lui întâlnire, când ea cu mare credință l-a așteptat să iasă din moarte. Pe urmă a început convalescența și dragostea. Spitalul se întindea pe o culme de deal. Cât e de aproape cerul în războiu, cerul strâns de jur împrejur de bubuitul tunului !...

— Liți, dacă tu mi-ai cere, cu mâna aș culege luceafărul de pe boltă și ți l-aș oferi ca pe o zarzără coaptă...

Așa se scria, în războiu.

— Liți, deși îmi ești atât de aproape, ca să ajung până la tine am călărit noaptea întregă pe bolta cerului și din scăpărarea copitelor calului meu au luat naștere alte stele...

Așa se vorbea, în războiu.

Telefonul de pe birou îi opri gândirea în scurgerea amintirilor. Colonelul se ridică îndurerat. Ii părea rău să-și întrerupă visarea, dar nici nu voia să forțeze cu nimic împrejurările, trebuia să lase mersul lucrurilor în voia lor, căci totul se petrecea după un plan hotărât, stabilit poate de atunci încă. Dar când recunosc la receptor glasul celălalt, se turbură cumplit. Parcă la atâta coincidență tot nu se aștepta.

— Dumneata ești, părinte Sofronie ? Vino, vino... te aștept.

Și chemând plantonul îi dădu ordin :

— Bagă de seamă, va veni un preot... să-l poftești numaidecât.

II.

Preotul intră sfios. Se trecuse și el mult înăști trei ani dela ultima lor masă camaraderească.

— Domnule colonel...

— Zi-mi frate Mihai, ca atunci...

Preotul clătină capul amarnic.

— Alte timpuri ne-au ajuns astăzi...

Și avea dreptate. Ce mândru era pe vremuri, în hainele ofițerești, de nu-l deosebeau de ostași, ras ca în palmă printre bărboșii tranșeelor, cu dunga frunții arc de oțel, nasul asvârlit în aer și bărbia suptă. Adevărat voinic, tare ca proțapul, iute ca fusul și mlădios ca șerpul Dunării. Și acum, un gârbov împovărat de griji

mai mult ca de ani, cu gâtul plecat ca în jug, cu fața ascunsă într'o barbă muscălească și ochii încercuiți de pleoape buhave.

— Un mare necaz m'aduce, domnule colonel... frate Mihai.

Colonelul îl trase lângă el, pe un fotoliu.

— Știi cine a fost la mine azi, acum o oră ?...

Preotul întrebă cu gândul aiurea :

— Cine ?

— Liți.

— Liți ? Care Liți ?

Chipul de spuză al colonelului se incintă.

— Infirmiera cea frumoasă din războiu. Sora care mi-a dat sânge în două rânduri....

— Da, da... făcu într'o doară preotul și reveni la necazul lui. Cum îți spuneam, nu vreo treabă de ispravă m'aduce...

Colonelul îl întrerupse din nou :

— Vreau să luăm masa împreună, deseară.

— Vezi, că...

— Te rog, părinte... Dumneata, Liți și cu mine. Să mergem la Băneasa, să fim numai noi trei, departe de oraș, departe de lume. Să stăm de vorbă...

Preotul tuși de câteva ori din gât, nu ca să-și dreagă glasul, ci ca să cârmească mai ușor vorba acolo unde-i era suferința.

— Mă cam grăbesc. Am venit numai c'o rugămintă... Mă aflu la mare necaz, frate Mihai...

Colonelul însă era tot pe urma gândului său.

— Nu vezi, părinte, că aici e mai mult decât o întâmplare ? Un semn, un făcut... Nu te întrebi, cum ne-am întâlnit tustrei, azi ?...

Și devenind trist :

— Când sufletul mi-era mai plin de obidă...

— Tocmai, făcu repede preotul, am nevoie cât mai ești în armată, pe urmă...

Tăcu încurcat, căci de atâta grabă scăpase o vorbă nesocotită. Dar sufletul colonelului continua să rătăcească pe drumurile vechi.

— Azi, cu atâta drag mi-am amintit de atacul nostru dela Măguri...

Preotul, înspăimântat, întoarse capul să nu vadă iar cu mâinile începu parcă să gonească și cuvintele care puteau închipui lupta și asaltul.

— Din lupta aceea mi se trage nefericirea.

— Nu vorbi cu păcat, părinte.

Și continua să privească surâzând peste granița timpului de față, în grădina amintirilor și viselor.

— Știi, părinte, că atunci nu te-am recunoscut ? Cum să-mi închipui că dumneata ai sărit la asalt ?

Preotul se lăsă prins :

— Ce era să fi făcut ? Maiorul căzut, ajutorul căzut...

— Ce curios e omul în războiu... Mi-aduc aminte că deși moartea mă pândea din toate cămăruțele pământului eu mai aveam timp să mă întreb : cine e celălalt ?... Pe urmă am aflat că celălalt erai dumneata... și mult mai pe urmă am aflat că-ți murise fratele...

Chipul preotului se strânse ca pe fire de criță, într'o dureroasă crispă.

— Așa e... Cum a urcat Ioniță parapetul, a și căzut înapoi mort, în brațele mele. Și atunci am înnebunit, i-am luat arma și am sărit în locul lui.

— Ce bine, părinte...

Preotul își reveni.

— Nu, n'a fost bine. Nu se cădea, preot cu arma în mână... De aceea mă pedepsește Dumnezeu acum...

Și fiindcă simțea sufletul ofițerului deschis în piept, mai să-i audă bătăile inimii, omul necăjit găsi îndemânatic lucru să-și împingă cu binișorul pasul său înainte.

— Am venit pentru fiu-meu. Il cheamă tot Ioniță... ca pe răposatul. Și mă tem...

Colonelul se trezi.

— Ce spui, părinte ?

— E singurul meu băiat, domnule colonel... Că iată, iar se vorbește în dreapta și 'n stânga de războiu...

— Păi, dumneata n'ai făcut războiul ?

— Cu mine a fost altceva.

Și devenind rugător :

— Dar pe Ioniță scapă-l de picire... scapă-mi-l de armată...

Colonelul simțea cum i se topește în ochi orice împotrivire.

— Domnule colonel, frate Mihai, pentru asta am venit. Dacă timpul de atunci ne-a făcut frați de cruce și de sânge, dacă ți-am făcut un bine ducând până la capăt porunca de a birui, nu mă lăsa... scapă-mi copilul de prăpăd. Il cheamă Ioniță... Numele ăsta e cu piaza rea...

Sufletul colonelului se pierdea într'o toropeală de leșin. Țasta era ecoul în timp al focurilor de mitralieră și al exploziilor de obuze ?

— E plăpând... Ploaia îl pune la pat. Și sperios nevoie mare... Trăsnetul îl înnebunește și o ia în neștire ca o fiară încolțită. Nu poate vedea sânge, nu poate auzi vaiere de om... Scapă-l, domnule colonel, scapă-l... Scapă-l, frate Mihai...

Colonelul se ridică hotărât.

— Bine, părinte, o să fac tot posibilul.

Și apoi, prietenește :

— Dar diseară mâncăm împreună...

— Mâncăm.

— Vreau să ne mai povestești odată...

III.

Colonelul a sosit cel dintâiu în piața Victoriei, locul întâlnirii. Privi ceasul. Nouă fără zece minute. Prea devreme.

— Numai de-ar veni...

Timpul nu se arăta prielnic unei plimbări nocturne până la Băneasa. Nori groși împiedecau respirația atmosferei, aerul era stătut și innăbușitor ca într'o seră.

— Numai de-ar veni...

Lumea presimțise vremea rece. Dinspre șosea convoiul se spărgea în piața Victoriei într'o învâlmășeală de furnicar speriat, amestecând în aceeași grabă zăpăcită oameni, automobile și trăsuri.

— Numai de-ar veni...

Se pornise chiar și un vântuleț, ieșit parcă din scorburile maidanelor, cu miros de lut incintat și de spini uscați, alergând târâș la pământ până să se spargă într'o spirală de praf.

— Numai de-ar veni...

Dar la nouă precis — abia își controlase ceasul dela brățară — îi văzu din două direcții opuse, Liți dinspre Buzești și preotul dinspre Lascăr Catargiu. Atenția colonelului se dilată ca un piept în respirație.

— Și-au păstrat exactitatea din războiu.

Preotul îl ajunse mai întâi.

— Uite pe Liți.

— Care-i ?

— Cea care se îndreaptă spre noi.

— Asta-i Liți ? făcu preotul speriat.

Apoi ca să șteargă impresia rea :

— Parcă șchioapătă.

— Reumatisme, părinte... sau cine știe ce beteșug.

Intr'adevăr, femeia înainta din greu, zăpăcită de mișuneala automobilelor, cătând în toate părțile până să se hotărască să treacă, apoi luând-o la fugă șontac, șontac, cu trupul alunecând într'o parte la fiecă pas ca și cum ar fi scăpat din șold.

— Liți... o întâmpină colonelul. Iată și pe părintele Sofronie Matei. Il mai cunoști ?

Femeia se înalță în vârful degetelor, își strânse ochii, nu mai vedea — era și un întuneric supărător — și se vârî în sufletul preotului, mai să-l atingă cu bărbia și nasul.

— S'a schimbat părintele...

Un uruit îndepărtat ca o bătaie de tobă înfundată le întoarse gândurile.

— Vine ploaia. Ce spunei ?... Mergem ?

Tovarășii în același glas răspunseră :

— Mergem.

Colonelul privi cu teamă spre Liți.

— Nu vrei să luăm o mașină ?

— Nu. Mergem pe jos.

Firea preotului se schimbase de azi dimineață, devenise mai vorbăreț, mai curajos. Acum voia să afle de ce șchioapătă femeia.

— Parcă mergeai bine, ce s'a întâmplat ?

— Asta de atunci, din războiu...

— Cum ?... Ai fost rănită, Liți ? făcu colonelul.

— Da, după ce ați plecat dela noi au bombardat spitalul.

Și apoi, ca un fel de scuză :

— Dar în mers liniștit nu se cunoaște... numai când alerg.

Placa de ardesie a norilor se sparse la orizont pe desemnul frânt al unui trăsnet și peste întreaga gălăgie a orașului se năru deodată, din cer, cutremur de tunete.

— Înainte, fraților... comandă preotul.

— Da, da... observă colonelul, a devenit alt om.

Și porniră toți trei, colonelul la mijloc între preot și infirmieră. Vântul se strângea înaintea lor în cercuri din ce în ce mai mici, apoi îi învăluia dela pământ în spre ochi în flacără de praf și țărână. Dar ei tot înaintau. Dimpotrivă, opinteala le făcea bine, îi întrema. O detunătură răsună prin apropiere împroșcându-i în față cu boabe de ploaie, tari ca alicele.

— Astea-s confeti de plumb, glumi preotul.

Și se simțiră mai voioși, mai apropiați unul de altul. Până atunci altele le

erau gândurile, altele simțirile și cuvintele. Ploaia, vântul și mai ales trăsnetul îi scoteau afară din bârlogul vieții zilnice. Sufletul lor era dornic de altă lumină.

— Înainte, fraților.

Bubuiturile stăruiau în fața lor. Le venea în cale sau ei înaintau spre prăpăd? Acum vijelia se pornise din toate încheieturile firii. Pomii îngenunchiau până la pământ scârțâind ca'n lupta la baionetă, apa lovea pieziș ca ploaia de șrapnele și vântul le țiuia subțire pe lângă urechi

— Cu Dumnezeu înainte, fraților... răcni preotul.

Deodată se opriră. Un plop, ca un stindard înfășurat, trosni din rădăcină și se prăbuși înainte-le, umplând lumea cu un muget de vită doborâtă.

O clipă preotul căță înapoi, parcă să-și îmbărbăteze oamenii, și apoi porni nebun în potopirea din față-i. Se găseau în inima vijeliei. Bubuiturile cădeau din cer, trăsnetele alergau în jurul lor, pe jos, ca niște limbi de foc; ploaia îi secera, când din flanc, când din față; pe pământul moale picioarele se înfundau ca'n gropi de obuz; iar în crengile rupte se împiedecau ca în sârmă ghimpată... Dar ei nu mai luau aminte la nimic, îi chema vraja fără seamăn a haosului, cu gurile de foc căscate asupra-le.

Acolo alergau ei. Acolo îi mâna elanul obscur al făpturii lor, în împărăția de grindină și foc, unde nu mai e dușman viu, nici piedică omenească, ci doar vrăjmășie de stihii. Nu vedeau, n'auzeau și nu simțeau nimic, nici urletele vijeliei, nici șiroaiele reci trecute prin haine până la piele; simțurile lor nu mai căutau înafară, erau întoarse launtric, delectându-se de beția până la extaz a sforțării.

Deodată colonelul se opri. Cerul, prin unul din acele capricii ale firii, se desfăcuse în două. Norii cu vijelia trecuseră mai departe, iar deasupra lor stelele împrăștiate printre frunzișul pomilor.

— Liți, privește.

Se găseau numai ei doi, preotul era pe urma vijeliei, în întuneric și ploaie.

— Cât e de aproape cerul de noi...

— Da, făcu femeia.

— Să 'ntinzi mâna și să culegi luceafărul ca pe-o zarzără coaptă.

— Ca atunci...

— Și ce risipă de stele...

— Au scăpărat copitele unui cal nebun, ducându-și stăpânul la draga sa...

— Liți...

— Mihai...

Și în acelaș avânt se repezică unul în brațele celuilalt.

* * *

A doua zi colonelul înaintându-și dimisia era liniștit de tot.

— N'am fost persecutat... Fiecare om e înzestrat din'naștere cu o anumită cantitate de viață. A mea s'a terminat. Și nu numai a mea, ci a noastră a tuturor... a celor de atunci. A fost firesc să cad la examen, fiindcă Liți a omorât un om și părintele Sofronie Matei aleargă să-și scape copilul de armată.

P O E S I I

DE

ȘERBAN BASCOVICI

INVIERE

Mi-am izgonit din suflet toți păgânii,
Ca lupii dinprejurul stâinii
În care plâng îngenunchiate miorițe...
M'am lepădat de hâde molipsiri,
De glodul strâns de la răscruci în poticniri,
Păstrând în suflet rugă de flori și de troițe...
Am revenit, m'am regăsit...
Și ochii-mi stinși de lacrimi n'au orbit,
Căci după ani și ani de umbră și tăcere,
Sus de pe culmi, din ale cerului unghere
Mi-a răsărit și mie steaua lui Isus...
Spre ea lucindu-mi mâna de țărână,
O, Doamne, parcă Tu m'ai luat de mână,
Și-acum cu Tine peste ape-adânci m'ai dus...

E freamăt mult acum, și'n mine și afară...
Fereastra inimii de trâmbițări de soare spartă
Îmi umple de mireșme casa, ieri deșartă,
Și o deschide toată, ție vară...
Toți corbii peste cap s'au dat
În zări de ieri, prin viscoliri și ceață...
Azi rândunicile îmi țes azurul sfâșiat...
Văd tot ce-aud... Condeiu meu de ghiață
Îl simt topindu-se pe pagina ce arde
La masa scrisului uitat...
M'am regăsit... cu mâinile pe coarde
Și fruntea strălucită de vedenii,
Simt că mă 'nalț spre Tine din smerenii.

Slăvit fii, Doamne, c'ai întors un beduin
Din căile pustiului pierdut,
Și că m'ai miruit poet creștin...
Că Tu, cu mâini de miere și topaze,
Mi-ai redeschis, ca unui nou născut,
Din ale cerului și lutului pervaze,
Stelara poartă-a marei armonii...
Și c'am simțit — trecând această poartă,
Că n'a 'nviat în mine-o lume moartă,
Ci eu prin Tine, între vii...

CÂNTEC DIN CREERUL MUNȚILOR

Sângele'n clocot, cu brazii șueră 'n mine,
Susură'n râpi cu izvoarele, geme 'ntre stânci...
Cine mă sue spre-albastrele liniști adânci ?
Unde, când lutu-mi de pietre abia se mai ține ?
Cine, ce mână de umeri mă sgudue, cine
Strigă de sus să mă urc și pe brânci ?

Sus, unde-i sufletul fi-vor curând și genunchii,
Unde-s genunchii sufletul n'are culcuș...
Roiuri de doruri în zumzete râd de urcuș,
Mușchii sunt coarde, sburdă de cântec rărunchii,
Șerpue 'n mine-al cărării arcuș...

Colo pe creste, aripi mi-or da chiar vulturii...
Plumbul topindu-se 'n pașii-mi de jar, a pierit...
Aerul limpede ca un rachiu l-am sorbit.
Sus de pe culmi... dar chiotu'n trâmbița gurii
Marea tăcere din jur l-a sleit...

Sufletu-mi însă în vârful își desfășură steagul,
Fâlfâie 'n vânt cu-aceleași trei sfinte culori...
Văile de-aur spurcate de lifte și ciori
Munții le apără numai... și'n mine baltagul
Crunt al haiducilor crapă de zori...

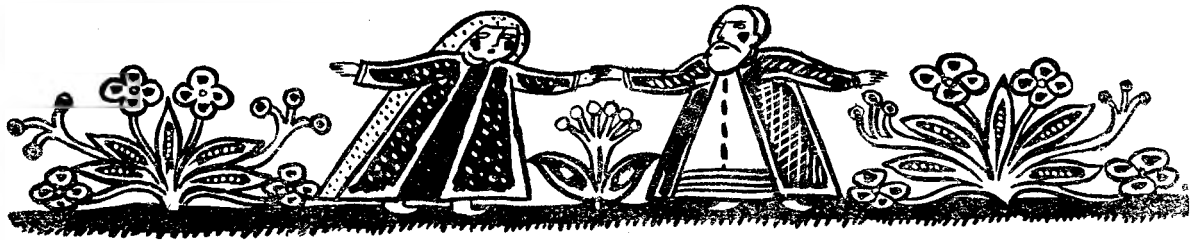
Creer de munte și-al țării cu piepturi de stânci,
Eu te sărut în genunchi... dar caldă secura
Inimii mele, c'un strigăt îmi spintecă gura...
Singurul strigăt ce-aleargă 'n ecouri adânci, —
Ura, de sute și mii de ori ura !...

MAINILE

Credeam de mic să-mi fac aripi din mâini,
Să mi le'ntind la 'mbrățișări, ușoare...
Credeam că aerul nu doare,
Că n'au să mi le taie săbii nevăzute,
Ori să le frângă zimții unei pâini...
Dar într'o zi, de-atâtea silnicii durute,
Le-avui dealungul trupului căzute...

Ce s'a 'ntâmpat ? Ce vijelii lăuntrice au frânt
Aceste brațe ce purtau ca lujerele 'n soare,
Invoalte, câte cinci petale fiecare,
Crescute din fărâma-mi de pământ ?...
O, grindina bătând afară, dinafară
Stârni în sufletu-mi un șuier de furtună
Desgrădinând copilăria-mi bună,
Și brațele-au căzut întâia oară...
Dar floarea degetelor mi s'a 'nchis în pumnii grei,
Și pumnii vrând să-alunge pe mișei,
N'au mai izbit, căci degetele-mi lungi vibrară
Pornind din inimă ca zece strune de gitară,
Și de-ar fi fost atinse, s'ar fi rupt...
Le-am ridicat din nou atunci, uitând să lupt,
Incremenite'n arcuri largi de aur,
Ori le-am întins spre alte mâini prietenești
Ca în spre flacări mâinile un faur,
Dar au țipat în flacări, — mână unde ești ?...
Și brațele-au căzut a doua oară...
Ci fără preget încercat-am să desmierd
Când părul brun, când părul blond al tău iubito,
Să pot pricepe unde ești când nu te pierd,
Ori unde pieri când lângă mine stai ușoară...
Și brațele-au căzut a mia oară...

Dar dacă-i vina mea c'au fost lăsate
Mereu din inimă să-mi cadă spânzurate,
Greșelile mi s'au iertat
De crinii albi ce'n mâini i-am ridicat...
Și dacă doar de mine-au fost mânjite,
Mi le-am spălat în lacrimi, ca să tac
Mai bun de-atunci și mai sărac
Ca mâinile de plânsu-mi aurite...
Și-acum, când simt că doar curate-s ale mele,
O, Doamne, dă-le-o spadă 'n freamăt s'o ridice,
Și 'n hotărîri, cu ea să le deprinzi
Viața 'n două fericiri să mi-o despice, —
Să-alerg pe drumul dintre ele
Răsfrânt ca'n două mari oglinzi...

VINTILĂ HORIA
CÂNTEC DE NEBUN

după VERHAEREN

Sunt rătăcitul pe 'nserat,
Alerg pe câmp și urlu'n sat,
Nu mă 'nspăimântă noaptea grea
Căci sunt, prieteni, rupt din ea.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Pe-al desnădejzii drum, posac,
Imi macin trupul șchiopătând
Și mă 'ntâlniți, nebun cântând,
Atunci când zgomotele tac.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Flămând și gol am rătăcit
Dela apus la răsărit,
Peste nisipuri și câmpii,
Când între morți, când între vii.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Și am trăit ca un strigoi,
Tot singur, până într'o zi
Răscolitoare se trezi
Dorința de-a veni 'ntre voi.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Și beat de cântecul sprințar
Cântând plăceri fără hotar,
Am îndrăgit o fată 'n sat.
De hoinărit m'am lepădat.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Și am crezut să-s fericit,
Că pot și eu iubi cumva!...
Fata 'ntr'o zi s'a logodit
Cu un flăcău de undeva.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Acuma iată-mă din nou
Rătăcitor ca un ecou,
Inspăimântând pe trecători
Când noaptea cade către zori.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Unii mă cred că-s vrăjitor,
Alții, nebun fără popas.
Mă doare-al urii mele glas
Și-s obosit și am să mor.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

M'a urmărit un râs, sclipind
In noaptea asta de argint
Când între mlaștini căutam
Mormânt de moale mâl să am.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

Și l-am găsit în umbra grea
Unde din val râd stele mici
Care au vrut ca viața mea
Să fie plină de urzici.

Horelilu, hai-hui pe stânci,
Văd morți jucând în ape-adânci.

DEGRADAREA DOGMEI ETICE

DE

ILARIU DOBRIDOR

Așa dar, omul e în lume. E în lumea înconjurătoare și în lumea din lăuntru său. E, deci, în lumea deopotrivă variată și variabilă, deopotrivă efemeră și fluentă, deopotrivă schimbătoare și multiplă. E, mai exact, între două lumi care se răsfrâng una pe alta, una răsfrângând mai mult decât alta, fiindcă una e mai bogată decât alta.

Și în lume fiind, omul refuză izolarea. Are viață de relație; își desfășură viața într'un sistem de relații; relații cu spațiul din afară și cu tot ce cuprinde spațiul din afară, relații cu timpul din lăuntru și cu tot ce cuprinde timpul din lăuntru.

Relația nu este numai aceea, generală, am zice fundamentală, a cunoașterii. În multiplicitatea, fluenta și efemerul lumii, nu sunt suficiente constantele logice cu ajutorul cărora operăm în procesele cunoașterii.

Omul are raporturi cu semenii lui, cu realitatea logică și psihologică a semenilor lui. Viețuiește alături de ei, într'un spațiu determinat și într'un timp istoric determinat. Uneori îl leagă același sânge, aceleași impresii, aceiași tradiție, aceleași aspirații. Solidar pe acelaș trecut și unit de același destin, deține atât de mult dela ceilalți, în cât putem spune că e totdeauna o colectivitate și niciodată un individ.

În viața de relație, omul se comportă; se comportă față de semenii săi. Într'o colectivitate de viață, raporturile sunt atât de multiple, încât e nevoie de dirijare. Unele interese țin de viața individului, unele scopuri țin de viața societății. Este, deci, necesară o armonizare în așa chip, încât să nu sufere nici scopurile finale, nici interesele individuale.

Elementul care armonizează, care face trecerea dela particular la general, care împacă generalul cu particularul, în viața de relație a colectivităților umane, e de natură rațională. Fiindcă numai rațiunea ordonează și unifică, putând satisface și particularul și universalul.

Factorul ordonator, al diverselor relații dinlăuntru totalității sociale, e *norma morală*.

Norma morală reprezintă punctul fix în câmpul mobil al raporturilor sociale. Și reprezintă *certitudinea* că aceste raporturi nu sunt periclitare prin desagregare. Norma morală reprezintă, deci, modul de coordonare în planul relațiilor practice, în acelaș fel în care conceptul reprezintă modul de coordonare în planul relațiilor logice. Și e de aceeași natură ca și el, — adică rațională; de aceeași valoare ca și el, — adică operatorie; de aceeași modalitate ca și el, — adică normatoare. În lumea constanțelor, creiată din nevoia spiritului de a se salva pe sine, prin transcenderea efemerului și periciunei, norma morală e câștigul cel mai important.

Introducând unitate în multiplicitatea comportărilor practice, norma morală ajută complinirea spiritualității omului. Definiția kantiană a imperativului categoric, condensată în maxima cunoscută : „fă așa încât fapta ta să devină lege universală“, luminează cu prisosință acest adevăr. Irradiațiune din focarul original al Dumnezeuirii, spiritul adună realul, și-l asimilează și se îmbogățește, astfel împlinindu-se pe sine. Perfectându-se în spirit și prin spirit, omul se desface de bunurile fizice, pentru a rămâne cristal pur de forțe interioare. Depășește marginea flotantă a intereselor individuale pentru a se fixa în siderațiile imobile ale scopurilor finale. Ancorează în ordinea rațiunii, acolo unde e universalitate și permanență. Trece din efemer, din viață, acolo unde e imobilitate și vecinicie.

Trece adică în rațiune. Viața este irațională, norma morală e rațională. Viața este trecătoare, norma morală este constantă. Așa dar, norma morală depășește viața, nu e immanentă vieții; e absolută, nu e relativă; aparține sferelor de dincolo, către care aspiră neconținut omul, dornic de absolut și înfricoșat de pieritor. E un țel al perfecțiunii.

Și perfecțiunea este echilibru, liniște, armonie, seninătate.

Mântuirea însemnează trecerea din efemer în absolut, din disperare în seninătate, din demonia tulburătoare în calmul angelic. Degradând norma morală, ne lipsim de una din condițiile salvării.

S'a ajuns aici prin efortul aprig al culturii elene. Și-au venit trei evrei Spinoza, Freud, Nordau, cari s'o deterioreze.

Pentru ei, norma morală nu mai reprezintă ceva absolut, ceva de esență rațională. Norma morală are un singur criteriu: *seducția euforică* (Spinoza); norma morală are un sigur conținut: *exaltarea sexuală* (Freud); norma morală are o singură rădăcină: *frenezia biologică*, (Nordau). Și, în general, plăcerea. Cum plăcerea este infinită, insașiabilă, la fel e și norma morală, infinită, insașiabilă; cum plăcerea e trecătoare și relativă, la fel e și norma morală: trecătoare și relativă.

Dar mai anarhic decât toți și mai îndrăzneț, aducând pretenții științifice argumentării întărită uneori cu fapte culese din domeniul patologicului, este Sigmund Freud. Evreu prin naștere, prin spirit, prin cutezanță, prin pericol, el este inițiatorul unei metode noi, psihanalitica, aparținând psihologiei abisale, a cărei sferă de preocupare este subteranul în care zac fosforescențele psihismului uman. Vălvă mare a însoțit numele lui. Cărțile i-au fost comentate, studiate. Discipoli nenumărați cercează după metoda sa, fanatici cred în doctrina sa. E obiectul idolatriei necondiționate. În toate țările, pe toate continentele, s'au înjghebat institute, s'au întemeiat reviste. În Canada, un Ernest Jones; în New-York, un A. Brill, White sau Jellife; în Harvard, un Putnam; în Olanda, un van Emden, van Ophuijsen sau van Renterghem; la Bordeaux, un Regis, Hesnard; în Suedia, P. Bjerre; în Cristiania, R. Vogt; în Odesa, Wulff; în Polonia, L. Jekelș; în Ungaria, S. Ferenczi; în Berlin, K. Abraham sau Bleuler; sau, la noi, medicii din jurul presei democratice, îndrăgiți mai mult de reclamă decât de doctrină, — toți sateliți docili rotesc în jurul acestui soare prevestitor de noi aurore, capabile să risipească întunericul din sufletul uman.

Freud este inițiatorul unei discipline noi. Disciplină e un fel de a spune; disciplina presupune ordine; ori, dincolo de cei patru termeni tehnici și simetrici cu care Freud încearcă să dea explicații fenomenelor sufletești, nimic mai haotic decât psihanaliza.

Psihanaliza însemnează psihologia subteranului, a abisului psihic. Are pretenția să fie o *doctrină*, o doctrină dedusă dintr'o *metodă* și ajungând la o *terapeutică*. Doctrină fiind, freudismul devine pansexualism. E adevărat, totdeauna s'a apărut împotriva acestei învinuiri, dar nimic nu l-a împiedecat să lărgească sfera sexuali-

tății; atât de mult a extins-o, încât psihismul nostru nu mai este altceva decât un fel de monism sexual.

Pentru Freud, pretutindeni și în tot nu este decât instinct sexual; este instinct sexual dezvoltat până la proporțiile principiului vieții, în felul în care este pentru Bergson elanul vital sau pentru Marx economicul : sursă fecundantă și generatoare a tuturor fenomenelor. Că sexualitatea nu este întreg omul; că sexualitatea nu poate constitui esența nici unui destin; că sexualitatea cel mult dă accent, subliniază, dar mai există și revoluții naturale care scapă de sub rigurile ei, — pentru Freud n'are importanță. El ambiționează să pună sexualitatea peste tot, în toate, cauză unică a celor câte se petrec în fața și în adâncurile conștiinței umane. Eternul procedeu iudaic care caută într'o noțiune simplă unicitatea principiului explicator al lumii; procedeu ce se întâlnește și la Spinoza și la Bergson și la Marx. Egalizarea cantitativă a întregului cu principiul presupus generator derivă din mentalitatea lor mono-teică. „*Deus sive natura*“ (Spinoza) sau „*nimic fără elanul instinctelor*“ (Bergson) sau „*nimic fără economic*“ (Marx) sau „*totul este sexual*“ (Freud) reprezintă aceiași imutabilă ecuație. Exces de cauzalitate.

Freudismul este, deci, o doctrină : *pansexualismul*, cu o metodă : *psihanalitică*. Psihanalitică deține, în domeniul metapsihologiei, loc preponderent, sgomotos de preponderent.

Psihologia abisală afirmă: unele fenomene ale conștiinței, cum de o pildă visele, nu pot fi explicate decât admitând, alături de conștiință, existența inconștientului psihic. Psihanalitică are rostul, deci, să exploreze adâncurile inconștiente ale fiecăruia; să le exploreze în scopul de a ajunge la terapeutică anumitor turburări mintale. Așa dar, de metodă se leagă terapeutică freudiană care nu vizează decât conștientizarea cauzalității morbide.

Când zici psihanaliză, trebuie să înțelegi totdeauna faptul psihic inconștient. Pentru psihanaliză premiza fundamentală este divizarea psihicului în două compartimente: psihicul inconștient și psihicul conștient. Fără această diviziune nu s'ar putea înțelege procesele patologice, atât de frecvente și atât de grave.

Psihanaliza pornește dela principiul refuzului de a considera conștiința ca formând esența însăși a vieții sufletești; dimpotrivă, presupune conștiința ca o simplă *calitate* a acesteia, putând să coexiste cu alte calități, printre care și inconștientul.

Inconștientul nu este descoperirea lui Freud. Romantismul, iubitor de clar-obscururi și penumbre, cunoștea murmurul melodic din besna sufletească; Goethe știa și el de acest emisfer al nocturnului psihic; Schelling, și cu el filosofia naturii, introduce definitiv noțiunea; iar gânditori romantici, cum e Hartmann, fac din această noțiune constantul metafizic, quasi-insesizabil, grație căruia pot fi înțelese formațiunile conștiente.

Ceiace, însă, aduce Freud, e raportul dintre conștient și inconștient, precum și conținutul inconștientului. Pentru Freud, inconștientul nu mai e conceput *gradual* deosebit de conștiință, ca pentru Hartmann, presupunând natura aceeași; nici *ca loc* diferențiat de conștiință, ca pentru Klages, presupunând natura aceeași; nici *polar* relaționat de conștiință, ca pentru Jung, presupunând natura compensativă; pentru Freud, inconștientul este constanta psihologică în câmpul mișcător al fulgurațiilor fugitive ale conștiinței. Inconștientul nu mai are o existență organic fiziologică, ci este o realitate de natură psihică. În „*Essais de psychanalyse*“, definește singur raporturile existente între cele două zone sufletești. Precizează anume că factorul conștiință, departe de a reprezenta caracteristica generală a proceselor psihice, nu trebuie considerat decât ca o *funcțiune particulară* a lor. Iar inconștientul este ansamblul sentimentelor, proceselor afective și mintale, real existente

în noi, dar pe care nu le putem readuce spontan în conștiința reflectată; în consecință, nu le putem reproduce și corija după voință. De existența lor, luăm notă numai evocându-le prin procedee indirecte și speciale (ex. hipnoza, psihanalitica, interpretarea viselor, stările secunde ale istericilor). Sunt de nevoie aceste procedee de conștientizare a morbideții stărilor sufletești, pentru a sfărâma forța ce li se opune. Fiindcă, dacă anumite reprezentări sunt incapabile să devină conștiente, — asta din pricina rezistenței ce întâlnesc. Starea în care se găsesc aceste reprezentări, — înainte de a sfărâma forța limitativă pentru a fi aduse în conștiință, — o numește Freud *refulare*; iar forței limitative care menține refularea, îi dă numele pur și simplu de *rezistență*.

Deci, noțiunea lui Freud despre inconștient e dedusă din teoria refulării. Refularea e pilonul care sprijină psihanaliza.

Inconștientul este un fel de încăpere în care intră elemente de ale conștiinței; e un subsol în care cad și decad stările conștiinței; e peștera în care sunt alungate ecourile vieții conștiente; un rezervor de susururi indescifrabile. Caracterul lui, deci: receptacular. Așa dar, pasiv.

Deocamdată.

Receptiv în raportul cu conștiința, subteranul psihic designat de Freud devine la exces activ în ce privește conținuturile. În caverna în care se degradează substanțele conștiinței, există un ansamblu haotic de putreziciuni și grunjuri, un fel de mâl psihologic din care Freud speră să toarcă firul urzitor al tuturor stărilor conștiențiale. Lacul negru și tulbure al subteranului psihic, scânteiază pe sub cerul conștiinței, ea însăși fosforescentă numai din pricina putregaiului din inconștient; conștiința nefiind decât iluzia unei flori crescută în îngrășămintele infectate ale substratului sufletesc. Așa dar, relația între cele două compartimente este comparabilă cu aceea dintre haos și cosmos, în compartimentul haotic mergând toate conținuturile degradate, oarecum mortificate, ale conștiinței; dar ele nu chiar atât de ațipite încât să fie lipsite de năzuința către vital. Dealtminteri, Freud amintește uneori de dualitatea — aproape heracliteică, deși nu tocmai — dintre Eros și Thanatos. Nelipsite de năzuința formativă în sferile oarecum organizate ale conștiinței, materialele deteriorate din spațiul inferior și haotic, simt nevoia unui flux ascensional.

Tot ce e inconștient e refulat; și tot ce e refulat aspiră. Refularea fiind prototipul faptului non-conștient, apoi ceiace este în special refulat, este *instinctul sexual*. Substanța nearticulată, desorganizată, care umple cu plenitudinea ei spațiul conținuturilor degradate, nu este alta decât instinctul sexual.

Ce e instinctul sexual? Este impulsia naturală și permanentă care, dela dorința incipientă se intensifică până la posibilitatea avidă a cuplării, având drept efect de a determina o anumită satisfacție, la al căreia punct terminal, înregistrăm voluptatea specifică, voluptatea genitală. Senzația genitală e punctul terminus al procesului sexual, fiindcă sexualul depășește ca sferă genitalul. El depășește și ca prioritate temporală. Psihologii nu-l situează în același moment al vieții. Moll sau Kraft-Ebbing îl fixează în vârsta copilăriei, Rank susține vârsta foetală, Freud notează nașterea. Sexualul vine odată cu începutul vieții, este ab initio și nu ceva adăogat, preparând deci genitalul care apare tocmai în epoca pubertății.

Dar instinctul sexual, — cuprins al inconștientului refulat — este numai forma generală; psihiatrul vienez are nevoie să-i dea și ei un conținut, de aceea introduce noțiunea de *libido*.

Ce raport este între *libido* și instinctul *sexual*? Raport ca de la foame la nu-

trifție. Libido este energia sexuală — distinctă de energia psihică—animatoare a impulsurilor hedonice către frenezia sexuală. Sau — cum s'a precizat — *apetența afectivă*. Libido însemnează energia, considerată ca o mărime cantitativă dar încă imensurabilă, a tendințelor legate de esența cuvântului *amor*. Rezumatul, condensat până la a deveni nucleu, al cuvântului *amor*, este amorul sexual, al cărui final îl constituie *uniunea sexuală*. Libido, ca sâmbure al instinctului sexual, iar acesta ca principiu al inconștientului, iar acesta ca esență a vieții sufletești, este, așa dar, mai mult decât înclinarea genezică, mai mult decât fizica amorului; e omul, e viața, e norma însăși; e ceia ce e voința pentru Schopenhauer sau avântul vital pentru Bergson. Exceptând Adler, toți psihanalizii consideră viața psihologică nu numai colorată, dar orientată de libido.

Libido, substanță germinativă în coaja inferioară a inconștientului, e supus prefacerilor. Evoluând normal, el totuși nu e liber. Refularea, triajul, cenzura, represiunea, intervin necurmat pentru a-l opri, a-l repune la loc sau a-l devia. Și atunci, din două una : sau se fixează la un anumit stadiu al evoluției sale, fără altă putință în afară de aceea a regresului pe căile vechi ; sau scapă pe căi noi în sfere superioare de activitate.

Așa dar, libido e în permanentă agitație, năzuind — printr'un impuls firesc și continuu — să înfrângă rezistențele, pentru a se integra în zonele înalte. Această neîntreruptă efervescență înăuntrul conținuturilor refulate, schimbă caracterul receptiv al inconștientului, pentru a-i substitui un altul eficient și activ. Procesul contrar refulării (deteriorarea elementelor conștiinței și trecerea lor în spațiul inferior) îl numește Freud *sublimare*.

Sublimarea este refluxul ascensional al instinctului către sursele imateriale ale ființei umane. Pe când refularea e integrarea *cantitativă* în pura melancolie a vieții inferioare, sublimarea e integrarea *calitativă* în ritmurile vieții superioare. Deci dublul proces: unul activ dinspre partea conștiinței, dar pasiv dinspre partea inconștientului (refularea), altul pasiv dinspre partea conștiinței dar activ dinspre partea inconștientului (sublimarea). Și atunci, concluzia clară : conștiința primește culoare, profil și ton de la inconștient; ea nu este decât inconștient sublimat ; iar inconștientul fiind instinct sexual, refulat, și instinctul sexual fiind libido, conștiința nu e altceva decât sexualitate. Iar această sexualitate, împregnată conștiinței, pierde atâta cantitate câtă calitate a câștigat prin sublimare. Sau, ca să utilizăm comparația lui Thibon, sexualitatea sublimată seamănă unui nor traversat de razele soarelui; apa care-l compune nu pierde nimic din natura sa proprie, astrul numai l-a ridicat dincolo de contactul cu pământul și l-a împregnat de lumină.

Așa dar, după Freud, esența vieții este sexualitatea. Prin îndoitul proces al refulării și sublimării, ea explică toate manifestările psihismului superior. Stările așa numite înalte nu sunt altceva decât travestiri ale instinctului. Prin mijloace deviate, senzualitatea, inhibată din exercițiul ei normal, se satisface într'un mod insidios. Tot ceia ce relevă psihismul superior e substituit al sexualității, sublimarea nefiind decât voalul ei leger. Sentimentele de tandrețe, de duiosie, de pronunțată fiinețe sufletească, succedază unui raport pur sensual cu persoana respectivă, fiecare având reprezentarea simbolică (*imago*) a acestui raport. Proiectând lumini în adâncimile vieții sufletești, freudismul ajunge la concluzia că legăturile sexuale din primii ani ai copilăriei dar în stare refulată, persistă. Ele însă se fixează cu timpul, — fie într'un *imago* interior, dând faza narcisică, adică aceea a cultului sensual de sine însuși, fie într'un *imago* exterior, dând complexul oedipic, adică fixația genitală a copilului asupra mamei sale, fixație ale cărei senzații voluptoase sunt conectate cu pasiuni de ură sau de gelozie față de tată.

Prin evaziunea din încăperile inconștientului, energia sexuală produce, după ce suferă transformările prin sublimare, întreaga creație de ordin spiritual; ideea frumosului are rădăcinile în excitația sexuală, idealul artei e simplă mască a ei, altruismul este transfigurarea aceluiași instinct; filantropia e împlântată în ceneștezia sexuală; însfârșit, toate formele superioare ale vieții sufletești, — forme estetice, sociale, etice — sunt în direct raport cu acest instinct primordial. Până și sentimentul religios, Freud (și împreună cu el alți psihanalisti ca : Havelock Ellis, Adler, Leuba sau Kraft-Ebbing) îl asimilează aceleiași deformări a impulsiei erotice. Și un alt evreu, Max Nordau, discerne, în elanurile mistice, excitații sexuale vehemente. Starea mistică, pentru el, e un fenomen de desagregare a celulelor cerebrale surescitate, iar în această desagregare explosivă naște senzația voluptoasă.

Omul, astfel, se transformă și se transcende, oricât este el de micșorat, privit, prin perspectiva transformistă, în directă continuitate cu spețele animale care l-au precedat. Și această transcendere, posibilă numai prin transfigurarea nucleelor sexuale cari, ajungând la creația estetică, activitatea socială și viața religioasă—legând relații precise între emoțiile respective și apetiii — nu poate fi decât derivat, sublimare, a lui libido.

Freudismul judecă prin conceptul animalității. Are dreptate Daniel Rops. Ori, animalitatea este un complex de acte reflexe, de automatisme. Freud încearcă să explice funcționarea mecanismului sexual, arătând echilibrele instabile ale instinctelor. Dar ce face oare ca aceste instincte să aibă sens, într'un caz determinând penibilul, iar în altul agreabilul? Freudismul se aplică la mecanica amorului, care-i depășită totuși prin ceiace este în noi mai uman, adică transcendent animalității, deci complexului de acte automate. De aceea întreaga lui doctrină e atât de *schematică*: două compartimente (inconștient — conștiință), cu îndoită influență (refulare-sublimare), cu dublă corespondență (libido-forme spirituale); iar substrat comun : sexualitatea. Și între ele, Freud nu pune raporturi de corespondență ca dela plan la plan, ci raporturi de cauzalitate creatoare: conștiința creiază psihicul inferior prin degradarea elementelor ei (refulare), inconștientul creiază psihicul superior prin refluxul ascensional (sublimare); iar inconștientul e libido, pulsație sexuală; conform cauzalității: conștiința e sexualitate.

Schematica psihanalitică este totuși simplu circuit. Conceptul de cauzalitate nu e decât o mișcare circulară, iar logica interioară constă în simetrie, după cum adevărul ei constă în schematică. În doctrina freudiană, există o falsă relație cauzală. Este vorba aici, mai mult de un raport de succesiune decât de un raport cauzal. După cum nu e adevărat că noaptea creiază ziua, tot așa nu-i adevărat că normele etice, idealurile estetice, misticismul religios, sunt create de besna sexuală a inconștientului. Și la urma urmei, Freud recunoaște că instinctul sexual — sursă fecundantă a toate — este o mărime *cantitativă*; prin sublimare se petrece o integrare *calitativă*. Așa dar, în efect se găsește mai mult decât în cauză. Ori, dela Descartes și Leibnitz și până la Colding și J. R. Mayer, cauzalitatea este o categorie cantitativă, ascultând de principiul: *causa aequat effectum*. Sublimarea ca termen de trecere dela inconștient la psihicul superior face din cauzalitate un concept inoperant. Și dacă sublimarea e miezul gândirii freudiste, iar cauzalitatea justificarea ei teoretică, atunci totul repauză pe o contradicție. Cauzalitatea e categorie ordonatoare în același plan al existenței fenomenale. Între planurile existenței sunt corespondențe și funcțiuni. Freud recunoaște în conștiință o funcție a vieții psihice, dar dă accent de eficiență raporturilor dintre ele. D. Lucian Blaga, într'o scântetoare analiză din penetrantul său studiu „*Orizont și stil*” subliniază fragilitatea articulațiilor doctrine ale lui Freud. Se face o mare confuzie între *simptome* și *determinante*. Com-

portările nu sunt cauze, ci simptome. Simptomele se manifestă, nu pricinuesc. Iar manifestările prevestesc, anunță; după cum cântecul cocoșului anunță ziua, dar n'o produce, — ea fiind consecința unui complicat joc astral, din rotațiile căruia rezultă. Mecanismele ascunse, suport al simptomelor, rămân și pentru Freud misterioase, în imposibilitate de descifrare.

Așa dar, e o eroare a susține că poezia, de un atât de gingaș sentiment de duioasă tandrețe — „*O mamă*“ a lui Mihai Eminescu — este rezultat al complexului oedipic, fixat în el din primii ani ai copilăriei, după cum e o eroare a susține că frăgezimile aceluiași impalpabil surâs discret serafic al Giocondei cad din penel fiindcă Leonardo da Vinci a fost sub presiunea complexului anal infantil.

Și mai mult decât eroare, e o degradare.

Cum între fenomenele dominante din psihicul uman, — așa cum îl concepe Freud — nu există raport de pricinuire, a lămuri mecanismul creației spirituale prin cei doi termeni fixați (libido și sublimare) nu înseamnă a explicita, ci a complica; comportările nefiind cauze, ci simptome, a lămuri creația spirituală prin sublimarea pornirilor sexuale, nu înseamnă a explicita, ci a complica; conștiința fiind o integrare calitativă, ecuația (creația spirituală este egal libido) devine inoperantă. Spiritul, în silințele lui de creație a valorilor superioare, nu își ia energiile din putregaiurile și fosforescențele sexualității, după cum floarea nu-și ia parfumul din îngrășemintele care-i alimentează nervurile.

Dar nu numai că Freud confundă cauza cu succedarea, simptomul cu determinantul, pentru a ajunge la ororile de gândire cari se cunosc, dar el lasă și termenii ce pune în relație nepurificați; sunt plini de sarcini inutile. Era nevoie să ni se explice structura inconștientului, esența lui libido și a amorului, structura conștiinței, apoi să ni se precizeze legătura dintre ele. Că sublimarea nu-i suficientă. Într'o splendidă anticipație teoretică, din cartea amintită, filosoful român Lucian Blaga propune „*personanța*“. Personanța este raportul activ de la inconștient la conștiință. Personanța depășește sublimarea prin faptul că nu deghizează conținuturile sosite în ordinea conștiinței. Pe când sublimarea modifică până la nerecunoaștere, personanța menține integritatea. Dar fenomenul personanței e admisibil numai pornind de la considerarea ordinii cosmoteice a inconștientului. Inconștientul nu mai e haos, plin de substanțe amorfe, pătrunse de apetențe și impulsuri ale sexualității, ci un cosmos de o complicată organizare interioară, cu echilibre stabile, fixate în sine însăși, cu o ordine imanentă ce-și suficie. El n'are zăcăminte inerte, ci inițiative exuberante. Amploarea cosmoteică a inconștientului, similară fiind cu amploarea cosmoteică a conștiinței, definește amândorora precisa relație de analogie între substanțele lor psihice. Analogică în substanță, conștiința relevă efulgurațiile inconștientului.

Așa dar, raportul dintre cele două despărțiminte psihice e prea mult mitologic la Freud, ca să mai poată fi causal. Dela haos la cosmos sunt salturi, dar nu continuități cauzale. Pentru a fi astfel de raporturi, Freud nu trebuia să diferențieze între inconștient și conștiință ca între cantitate și calitate, ci să le considere pe amândouă consubstanțiale. Numai printr'o astfel de ipoteză, inconștientul poate emite unde răsunătoare sub bolțile conștiinței; numai așa răsbaterile inconștientului pot nuanța conștiința; numai așa penetrațiunile inconștientului pot profila, colora și tonaliza conștiința. Frenesia năvalnică a inconștientului, trimițând iradiațiuni și fosforescențe, sfarmă presiunile limitative ale conștiinței, cum sâmburul de difuză eflorescență, pe sub pojghia densă a pământului, irumpe în formele clare ale creșterii lui. Particularitatea care merge de la formator la format este personanța.

Neclarificând noțiunea de inconștient, pe care îl consideră de natură diferențiată și de structură haotică, Freud nu clarifică nici relațiunile care pot fi, nu numai de sublimare sau de contrast fecund ca de la luminozitate la clar obscur, ci și de personanță. Fără clarificarea suficientă a noțiunilor introduse în țesătura argumentatoare a doctrinei sale, Freud imaginează procese care nu au caracterul de unicitate. Cu un inconștient conceput haotic, cu o conștiință concepută doar calitativ diferențiată, cu un amor conceput pur sexual, Freud ajunge la aberație: tot ce e idee este sexualitate. Dar nici amorul nu e numai sexualitate, după cum grădina nu e numai bălării. Amorul din care Freud face conținutul inconștientului, nu este o noțiune pur sexuală; el are și un conținut pronunțat de spiritualitate. Forul remarcă just că amorul e un instinct sexual dublat de amicitie, e o interpenetrare de instinct sexual și amicitie, de amicitie prin instinctul sexual. Amorul e o amicitie înrădăcinată în instinctul sexual. Nu există iubire fără reprezentare sexuală, dar nu există iubire fără prietenie. Și prietenia e o categorie spirituală, iar nu o categorie biologică. Ea se situează pe raportul de jertfă dela viață la viață și de înțelegere dela suflet la suflet; iar sufletul e dincolo de carnal, de visceral, de cinestetic, de sexual.

Așa dar, — pentru Freud — toate stările conștiinței superioare nu sunt decât precipitate ale proceselor sexuale sublimat; iar omul nu se integrează în viața lui de relație decât prin instrumentul conștiinței. Deci toate legăturile lui posibile cu unitățile sociale, cu comunitățile de viață, cu ansamblul valorilor, sunt tincturate sexual. Orice solidaritate se urzește pe o iritație senzuală. Psihologia colectivă este un delir, iar delirul este de proveniență sexuală; orice grupare este o beție umană, iar beția umană e de proveniență sexuală; instituțiile, familia, biserica, armata, toate au natură libidinoasă, sunt deghizări ale lui libido. Fiindcă libido e eros, fiind eros e principiul care dă coeziune; libido e germenul care unifică și solidarizează.

Dar factorul care reglementează raporturile posibile din lăuntru vieții colective, este norma morală. Ori, toate raporturile sunt impregnate de senzualitate. Așa dar, norma morală e de substanță sexuală. În cazul acesta, ea nu mai e rațională, e irațională; și cum sexualitatea este infinită, insașiabilă și fluentă, insașiabilă, fluentă și nestatornică este și norma morală. Caracterul de absolut al dogmei etice este înlăturat. Ca un curonament peste edificiul psihanalitic, bătut din patru termeni tehnici care se țin între ei prin legături de simetrie, iar nu de cauzalitate eficientă, Freud instalează *principiul plăcerii*. Evoluția proceselor psihice e redijată prin el, adică ascultă de norma substituirii conform căreia o stare penibilă e înlocuită cu o stare agreabilă. Aparatul nostru sufletesc caută — în virtutea constituției sale, deci în mod cu totul firesc — a se conforma principiului plăcerii. Fiindcă funcțiunea cea mai veche și importantă a aparatului psihic consistă în a lega impulsurile instinctive pe măsură ce ele năvălesc; și cu ligamentul adăogat lor, să înlocuiască, printr'un proces secundar, procesul primar căruia ele sunt subordonate, transformând astfel sarcinile energetice libere în sarcini imobile, tonice. Refuzând refularea, principiul plăcerii încearcă a se afirma din nou pe căi denaturate, în timp ce anumite impulsii se silesc să-l facă să triumfe în favoarea lor, asimilându-și cea mai mare cantitate de plăcere posibilă.

Integrarea în conștiință se face în virtutea principiului plăcerii, iar integrarea prin conștiință se face tot în virtutea principiului plăcerii. Instrumentul prin care ne orientăm în solidaritatea de raporturi posibile e norma morală; — așa dar, criteriul ei : *plăcerea*, fondul : *sexualitatea*.

Și tot plăcerea o propovăduiește și Spinoza și Nordau.

Nu e nevoie să comentăm sistemul spinozist. Am depăși teza propusă. Dealtmîn-

teri, urmărind filiația filosofică nu ajungem la nimic original, în afară poate de pronunțatul spirit iudaic, introdus într'o metodă de proveniență strict carteziană. Spinoza valorează puțin dincolo de Descartes. Ce nu e cartezian în sistemul lui, e profund iudaic; un iudaism, vorba lui Borrell, dus dincolo de ceea ce a putut cuprinde creștinismul lui Descartes, a cărui formulă de început o știm atât de înrudită cu îndoiala, la fel metodică, a sfântului Augustin. Panteismul său chiar — *Deus sive natura* — condensarea unei axiome precis monoteistă, față de dualismul substanțelor carteziene, este iarăși modul iudaic de a perspectiva viața și natura. Monoteic și iudaic e orice iubitor de sinteză repede și largă din care face principiul unic explicator al tuturor lucrurilor.

În opera sa fundamentală „*Etica*“, tratând despre pasiuni și morală, Spinoza ajunge la concluzia că esența moralei nu este alta decât *bucuria*. Conștiința binelui și răului corespunde la emoția plăcerii și neplăcerii. Identificând natura naturans și natura naturata, generalul cel mai inaccesibil și concretul cel mai nuanțat,—consecvent sistemului său — binele și răul nu sunt concepte de o oarecare universalitate, ci concrete calitative, echivalabile cu o emoție particulară. Binele și răul, ne mai rămânând noțiuni sterile, forme goale, devin concrete spumoase de bucuriile imediate. Binele și răul nu cad sub categoria înțelegerii și cunoașterii, ci devin măsura emoției trecătoare. Pentru a le afla, trebuie să le interpretăm prin corespondentul lor.

Este o concluzie firească pentru sistemul spinozist. Argumentarea evreului din Amsterdam, pornește dela presupunerea că orice existență însemnează afirmarea eului. Orice existență e natură și, ca natură, este Dumnezeu, Dumnezeu nefiind altceva decât natura. Afirmarea eului este afirmarea lui Dumnezeu, prezență coborită în fiecă fărâamă și evoluată total în nesfârșita substanță a naturii. Dar afirmarea eului este complinirea, e bucuria existenței; bucuria misterioasei prezențe care se desvoltă și se afirmă. Creșterea fiind bucuria, forma cea mai înaltă și pură a instinctului fundamental din ființa umană, nu poate fi alta decât moralitatea.

Avocat al instinctului, hedonist și utilitarist, Baruch Spinoza elimină din norma morală caracterul ei rațional, valabilitatea ei generală și puterile ei normatoare.

Și, în acelaș fel, procedează Max Nordau. În „*Biologie de l'éthique*“ discutând raporturile posibile dintre morală și biologie, ajunge la concluzii asemănătoare. Norma n'are caracter de transcendență, de absolut, de raționalitate. Morala are scop pozitiv, concret; așa dar ea nu e transcendentă, ci imanentă; nu e absolută, ci relativă. O atare proclamație conduce la degradarea caracterului absolut pe care noi îl acordăm normei. Că zice Nordau: a considera morala drept ceva cosmic, etern, imuabil, care nu vizează nici utilitatea, nici plăcerea, nici fericirea, este o pură superstiție antropomorfică; și firește, dacă morala nu e eternă, ea n'are caracter rațional; dacă nu e imutabilă, n'are caracter absolut. Și atunci, nu normează nimic. Asimilată cu utilitatea care-i infinită sau cu plăcerea care iarăși este infinită, norma își pierde tocmai dominantele ei : fixitatea, absolutul; devine vapoasă și fluentă, devine variabilă și nesemnificativă. Raporturile dintre oameni rămân să fie reglementate prin criteriul utilității, plăcerii, prin neîncetatul apetit al fericirii. Scopul omului este viața; și scopul vieții nu trebuie căutat în afară de viața însăși, fiindcă scopul nu e transcendent de vreme ce viața își găsește țelul în sine însăși. Esența vieții e misterioasă; și misterioasă fiind, creiază imposibilitatea de a o înțelege. Morala, formă imanentă vieții, având rostul a ne releva plăcerea, fericirea și utilitatea, rămâne iluzia care acopere enigmatică imposibilitatea de a înțelege viața. Altminteri, noi n'am mai avea bucuria și nu fericirea. Am contrazice însăși esența moralității, căci morala salvează dela tristeți și neliniști, prin iluzia care acoperă neputința înțelegerii. Deci binecuvântată fie iluzia care face viața demnă de a fi trăită.

Astfel, introduce Max Nordau anarhia tocmai în planul pe care omul, construind valori, încearcă salvarea din efemer.

Toți aceștia fac din plăcerile inferioare esența normei morale, judecă prin biologic și se orientează prin el, ajungând, astfel, la un nou păgânism. Doctrina fiecăruia este o vădită tentativă anti-creștină.

Păgânismul însemnează exaltarea forțelor iubirii inferioare. Biblia întrebuintează în locul cuvântului de Eros, cuvântul *Agape*. În contrast cu divinizarea lui Eros, Agape e amorul lui Dumnezeu, amorul omului pentru Dumnezeu. Roland de Pury adaogă: și pentru semenii săi. Agape nu-și este sieși suficient, nu subsistă prin sine. Dumnezeu suficie lui Agape și prin el subzistă. Agape însemnează întâlnirea în Dumnezeu, deci dincolo de moarte, dincolo de peritoarele apetențe carnale. Eros, dimpotrivă, însemnează întâlnirea în viață, deci dincoace de moarte, în periciunea apetențelor sexuale. Și Eros își suficie sieși. El e forța irezistibilă, mobilul profund al eforturilor umane, nevoia insașiabilă de a anexa, de a poseda și a se lăsa posedat. Iubirea creștină nu este Eros, ci o iubire penetrată de spiritualitate, odihnitoare dincolo de biologic și animalitate. Ea dă echilibrul, calmul, beatitudinea, seninătatea. Ea e disciplina aspirației, marginea setei, sașiul dorinței. Ea e spiritul și ea dă ordine; și fără ordine, nu-i cu puțință societatea, nu-i cu puțință nici o instituție. Eros nu leagă, ci anarhizează, el fiind cel mai haotic dintre instincte. Cât de anti-creștină este deci și construcția comunistă a societății în care individul e despuiat de credințe metafizice; cât de anti-creștină acea societate idolatrizată de André Gide, vehement adversar al bisericii și al familiei, care face din om pontiful pasiunilor proprii!

Creștinismul a fost învinuit de spiritualism exagerat. Doctrină care predică ostilitatea împotriva corpului, creștinismul a fost privit ca un fel de impracticabil angelism. Furia disperată împotriva instinctelor, — s'a zis, — a urzit hlamida ipocriziei peste un morman de mizerie și lașitate. Creștinismul însă nu este lipsit de justiția originală. Creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul posedă grația sanctificantă și darurile preternaturale ale integrității. Creștinismul nu e disarmonic. Freud e anti-creștin fiindcă vede parțial omul, omul diformat, animalitatea omului; vede numai sexul. Sft. Augustin subliniază: sexul este în raport cu speța; și este în raport cu speța ceea ce este hrana în raport cu individul. Dar sexul nu e individul. Cu toată învinuirea de fățarnicie, de tiranie, creștinismul are viziunea omului total, armonic. Iudaismul ia apărarea simțurilor și consideră spiritul drept un parazit al vieții. Iudaismul vede omul incomplet, omul carnal, omul eugenic; creștinismul afirmă armonia între carnal și spirit. Dar după cum anti-creștină e teza eugenică a iudaismului, tot atât de anti-creștină este și teza disgenică a lui Anthony Ludovici. Păstrând echilibrul, cunoscutul interpret al frumosului, P. Sertillanges, afirmă armonia. Creștinismul distinge între spiritual și carnal. Ființa umană își rotește viața pe dubla dependență a unui pol epurat, „pneumatic“ — cum ar zice Gustave Thibon — și între un pol carnal, „terluric“ — cum ar zice Keyserling. Primul transcende animalitatea, acaparată de avânturi aeriene; secundul e subjugat de tirania vampirizantă a impulsilor pământene. Intre euforic și serafic se destramă ființa omenească.

Iudaismul, însă, umflă artificial și tendențios, ca pe o tuberculă, dimensiunea pământescă din compoziția umană. Și astfel exagerând, ajunge la eugenie, adică la cultul corpului. Așa s'a diferențiat între supra-omul biologic, emanație a darvinismului social, și gigantul spiritului, propovăduit de sfinții părinți. Exagerarea polului aerian a dus la excreșterea omului creștin; o excreștere pe dimensiunea spiritului; o evaporare a carnalului în spirit. Incrucișându-se cu realul, in-

telectul este fecundat și sporește (principiul inteliecției thomasiste : *adequatio rei et intellectus*). În real, găsește intelectul hrana lui naturală ; și hrânindu-se, cunoaște. Supra-omul creștin nu e o pronunțare pe planul zoologic, în sensul în care l-au teoretizat apologeții fondurilor sexuale, nu un cult al animalității ; ci o potențare spirituală prin cunoaștere. Pe când pentru creștinism, omul irizează materialele telurice pentru a deveni spirit, pentru iudaism omul, ca și cartoful, adună lumina pentru a îngreșa tuberculul. Omul trebuie să se realizeze prin mănunchiul de forțe subterane care, din fierberea lor, trebuie să ivească modelul puterii.

A apărut chiar știința omului glandular : eugenia. Ea e destinată să asigure desen nou arhitecturii musculare, un alt plan anatomic mai robust și o urzeală fiziologică mai sănătoasă. În preocupările eugeniei e o viziune paradisiac antropomorfică, în care spiritual nu-și mai găsește loc. Ea oficiază cultul carnației frumoase, de splendidă armură și profil, a țesutului activ de inepuizabil isvor energetic, a aranjamentelor chinestetice, îngurgitărilor plăcute și eliminărilor prudente. Sămânța din terenurile biologice trebuie metodic supravegheată pentru a rodi titantul viitorului. Supraumanismul este forma finală a eugeniei. Premiza fundamentală a ei este egalizarea omului cu animalul ; obsesia sexului, cultul corpului, îi sunt pilonii. Omul trebuie să miște membrele, să desvolte articulațiile ; trebuie să mărească pulsațiile viscerului ; vintrele trebuie să fie tot atât de active ca și gamba care se încleștează. Sveltețea piciorului, suplețea brațului, unduirea trupului, rotundimea de amforă florentină, sunt admirate, râvnite, sollicitate. Finețea spiritului sau splendorile intelectului nu fac, pe un plan al cugetării, nici pe departe cât atletica încordare pe un teren sportiv. Spiritul e calomniat, corpul e adorat. E epoca idolatriei țărnei și a fascinației sportului. Omul contemporan nu se mai uită în cer, ci privește în pământ.

Altă dată Kant se mira de bolta înstelată și de conștiința din noi înși-ne ; astăzi, Freud se extaziază de abisuri și e sedus de sexualitate. Căutăm idealurile, coborînd în prăpăstii. De pe verticalitatea pe înălțimea superbă a căreia făuream prestigiul uman, dăm jos coroana și aureola. Renunțăm la zări, la depărtări și ochii noștri se mută din astre în mocirlă. Luăm din toate sfințenia, ca din corole parfumul, și admirăm porii cari sug și viermii din țesuturi.

Dar omul nu este numai voluptate carnală după cum floarea este nu numai rădăcină și țără.

Așa că, frenezia biologică a lui Nordau, seducția euforică a lui Spinoza sau exaltarea sexuală a lui Freud, nu sunt legea, nu sunt norma.

Ci numai crusta științifică a disperării.

SFÂRȘIT DE LINIȘTE

DE

GH. TULEȘ

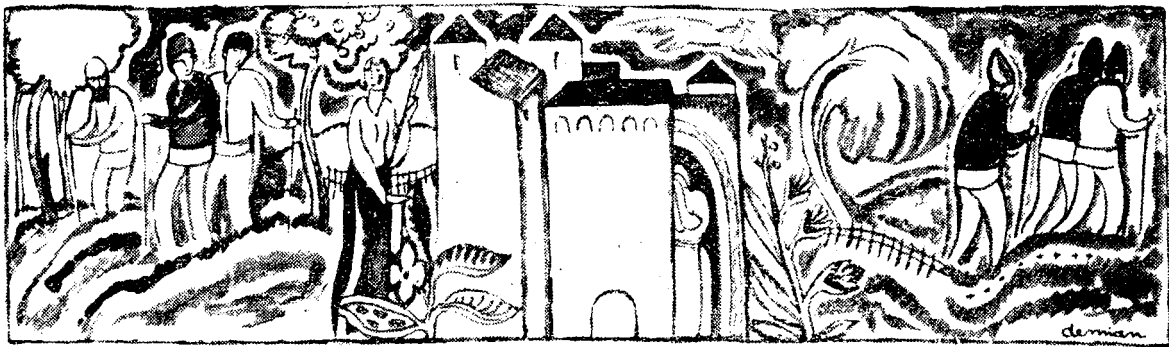
Toamna mi-asvârle nuci în drum
Și mă îmbie cu ciorchini de aur.
Din palma-i de lumină zboară-un graur
Cu aripa de liniște și fum.

O brumă vânătă a nins în pruni
Și stârue'n tăcere tot mai mare.
Au veștejit și roadele amare,
Măceșii ard în flăcări și cărbuni.

Gândacii roșii trag a somn.
Și merele de foc își surpă jarul
Tulpinile-și sporesc cu soare varul
În preajma omului cu chip de Domn,

Cioplit din piatră albă, drept,
Purtând la coapsă sabie vitează,
Să stea trecutului aici de pază.
Și toamnei, ce-i căzu la piept.

Impresurați de-o liniște de veci,
Imbrățișarea lor îmi pare că
A tresărit, când un cioban în sarecă
A chiuit lumește pe poteci.

P O E S I I

DE
VLAICU BÂRNA

PREDOSLOVIE

Valuri verzi întind
Brațe de iederi pe ziduri,
Noi pogorîm, pogorîm
In ohadnice viduri.

Grâu de soare, pe culmi, —
Ulmii le sprijină snopul:
Aici ne bântuie vântul,
Ne 'neacă potopul.

Cerul acoperit
Cu nori de argint, de lapte.
Ne 'nchide ceasul ce stăruie
In fumuri de fapte.

Apele fug înpumate,
Noi adormiți stăm până
Ne macină alte vâltori :
Maluri de rece țărână.

ANII MEI

Anii mei au căzut prin codri,
Odată cu frunzele din târși;
Viața — mreană zglobie, de aur,
Se sbate 'n a crengilor vârși.

Glasul nu-mi urcă mai sus de bolțile
Înaltei păduri; și nu va
Să-mi urce nici fumul jerfei
Dincolo de creasta de piatră, pleșuva.

Sângele mi-e una cu seva din arbori :
Prea răzvrătit, ori supt de tulpină...
Steagurile-i verzi, fluturate în vânt,
Fiecărei toamne, galbene, se 'nchină.

OCHI AN

Câte lumini oprite acestor clipe terne
Și câte le 'nconjoară pe bolțile eterne !
Au reci tăceri de piatră în sborul împlinit
Pe căile rotunde din golul nefinit.

Te-ajung palori de aștri, te bat zăpezi de lună,
Vifornița luminii te bântue, nebună;
Arunci hlamida vremii în flăcări, de pe umeri,
Și stelele căzute, la para ei le numeri.

DEBEMUR MORTI

Ierburile, vânturile, anii,
Altele, altele, alții,
Le doboară mereu cu arcul
Săgetătorii, înalții.

În oale vinul ne seacă...
Unde-i ultima floare :
Luceafăr, în apa zorilor
Clocotitoare ?

Le fură pe toate leagănul
Somnului rece și larg :
Păsări albe, ochite
De nevăzutul arc.

SINGURĂȚĂȚI

Singurătățile stâncilor de var
Cu vulturi pleșuvi împânzite,
Îmi trezesc visul amar
Al drumurilor noastre ursite.

Singurătățile șesului — vastă
Mare, clocotind sub stele,
Umbra prin ierburi mi-adastă
S'o 'nece 'n oglinzi de vâlcele.

Singurătățile somnului meu,
De câte ori le caut subțirile strune
Ce 'nvăluiră apa unui vast heleșteu
Din inima pădurilor nebune !

R U G Ă

Târzie, stema stelei
Lunecă prin ramuri subțiri...

Scoate-ne apă adâncă
Din lăncede împotmoliri !

Ieși în clocote reci
Și 'n fuga undelor du-ne,
La margini de șesuri întinse
In sborul vastelor dune.

Târzie, stema stelei
Trece într'alt cer, mai sus...

Inalță-ne apă adâncă
Din palidul nostru apus.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

o POZIȚIA LUI GIB I. MIHAESCU IN LITERATURA NOASTRA

Proza noastră literară a avut o dezvoltare normală. Cu tot aspectul pe care-l oferă romanul zilelor noastre, de atâta abundență și diversitate, calitativ se găsește pe o linie de evoluție în care nu se poate marca o depășire a spiritului creator din proza românească. Numeroasele cărți dovedesc, într'adevăr, un proces de rară fertilitate, uneori și variațiuni de teme, distincții de formă și calități întâmplătoare, dar o notă de masivă potențialitate care să ridice pe un plan superior acest fel de operă literară, nu rezultă din trăsătura ei generală. Explicația se află, desigur, în numărul imens al celor ce se cred că au o chemare pentru desăvârșirea genului, când în realitate cei mai mulți incomodează și chiar ratează efortul talentelor veritabile, în ușurința și graba cu care cei din urmă făuresc o carte de atâtea nobile pretenții, în amestecul nefast al editorului care cere să se aibă în vedere interesele lui comerciale și în predilecțiile publicului care, din nenorocire, sunt atât de mult luate în considerație.

E delă sine înțeles că în asemenea condițiuni, rareori va putea fi realizată o operă după rigorile artei adevărate, rareori se va arăta vreuna care prin strălucirea ei să treacă peste hotarul clipei de față în tărâmurile veșniciei.

Acesta este aspectul general prin care se definește scrisul de azi, foarte asemănător cu acela al poeziei lirice din a doua jumătate a secolului trecut, unde pe un fond comun al încercărilor și realizărilor de același nivel, apariția Mihail Eminescu rămâne ca un accident, fără niciun fel de rudenie cu mediul și modul de creație al celorlalți. El este marea depășire în poezia noastră, depășire care a rămas și astăzi în același cadru de izolare ca și în vremea când s'a produs.

Un moment similar îl marchează pentru proza noastră de astăzi Gib I. Mihaescu, evident nu cu același vastă perspectivă. El reprezintă o individualitate aparte față de caracterul co-

mun al tuturor, o ieșire din tiparul epocii și o trecere peste măsura ei.

Iată, sunt doi ani dela moartea lui, dela golul nefericit pe care l-a înregistrat literatura noastră al cărei destin ar fi putut intra într'o zodie de mari afirmări, dacă cel sortit acestei meniri ar fi mai întârziat în viață, sunt numai doi ani dela plecarea sa fizică, și Gib I. Mihaescu a intrat totuși în rândul clasicii cu o faimă care sporește din ce în ce. Opera lui a primit acea excepțională înțelegere de sus până jos, iar pentru scriitorul dispărut atât de prematur, s'a născut un cult puțin obișnuit pentru vremea noastră. Spre o mai clară înțelegere a lucrurilor, oferim comparativ cazul lui Panait Istrati. Scriitorul acesta care s'a ridicat până la un renume de proporții mondiale, a trecut totuși în uitare de îndată ce n'a mai fost printre noi. Cărțile sale de atâtea lirică umanitate, în care realitatea se încadra cu voitele interpretări ale autorului, nu sunt din esența celor menite să biruiască vremele. O atitudine, un proces, o fabulă inspirate prea mult de contemporaneitate, sfârșesc prin a trece odată cu ceasul care le-a iscat. Nu știu ce va rămâne și cât va rămâne din imensele depozite de tipărituri ale lui Mihail Sadoveanu. Oricum, superficialitatea și artificialitatea — defecte ce le sunt atât de caracteristice, — vor scoate din circulație toată marea bibliotecă sadovenistă, lăsând posterității poate numai câteva pagini fragmentare, unde e vorba de un peisaj sau de un grai al naturii.

Cu Gib I. Mihaescu soarta a vrut altfel, fiindcă alta e și creația lui. Sub modestia și aparenta liniște a omului, scriitorul acesta a adăpostit acel dram de genialitate care se ivește la căpătâi de epocă. El n'a mers nicăeri să-și caute prețuirea, nu și-a însușit anumite atitudini spre a fi pe placul potențailor de-acasă sau de aiurea, n'a avut la îndemână nici un trust de presă care să popularizeze și să dea strălucire unui nume lipsit de rezonan-

ță; Gib I. Mihăescu nici n'ar fi căutat asemenea căi de valorificare. El a rămas acolo unde și-a început activitatea, la această revistă de distincție și artă adevărată, mulțumindu-se cu cercul restrâns de elite pe care putea să i-l ofere „Gândirea“. Și totuși numele său a căpătat în câțiva ani relief, s'a situat pe urmă de-asupra altora, iar astăzi a rămas ca un monument în admirația tuturor. Va dăinui desigur, cu o forță din ce în ce mai mare, fiindcă sub numele acesta romanul nostru a trecut peste limitele la care în mod firesc trebuie să rămână. Gib I. Mihăescu a adus în literatura noastră, preocuparea artistului de rasă care se așează pe o linie de eternă viabilitate. Fără să-l intereseze fresca zilelor sale, mensul ori conflictul dintre generații, pentru care ar fi trebuit să fie mai mult ideolog decât artist, fără să caute a descifra anumite aspecte sociale ori avânturi individuale în care s'ar încadra diferite categorii, Gib a rămas la eterna problemă pe care o constituie sufletul omenesc. În adâncurile de necuprins ale acestei nelămurite taine, a întreprins sondajii noi și ne-a pus în fața unor înțelesuri nebănuite. Capriciile vieții și nestânjenitele porniri ale sufletului, iată izvorul creațiilor lui Gib I. Mihăescu, de unde și valabilitatea operei sale pentru oriunde și pentru oricând. În sprijinul afirmației noastre, e o dovadă și faptul că o mare editură americană, începuse să trateze cu autorul pentru traducerea romanului „Rusoaica“ și răspândirea lui peste ocean, fiind găsită ca una dintre cele mai puternice opere ale epocii. Numai moartea neașteptată a scriitorului a zădărnicit acest început.

* Vasăzică, domeniile lui Gib, pe unde-și căuta aventurile și noile înțelesuri, era jocul de capricii și sensuri de dincolo de limite ale vieții sufletești. De-aici pomea arta lui, care se încheaga pe căile pasiunii și ale visului. În străfulgerarea vreunui gând, a unei impresii stârnite din afară, realitatea începea să se împletească la o temperatură de febră, cu fantastice închipuiri și dorinți iscate de nălucirile sufletului. Cele două planuri ale vieții, mergeau mână 'n mână, se luau la întrecere căutând să se biruiască unul pe altul, iar deslegarea o aducea mersul fatal al lucrurilor. Nimic voit, nimic căutat.

În preocuparea acestui scriitor, s'a arătat cu rost de temelie problema dragostii. Tot ce poate fi mai banal și mai anacronic pentru omul de gust din vremea noastră. Dragostea a ajuns să aibe un sens parazită pentru literatură, iar cine se mai întâlnește cu ea în opera sa, riscă să fie ironizat de cetitorul său. S'a ajuns, într'adevăr, la un fel de epuizare a subiectului. Și totuși, Gib I. Mihăescu a făcut din sentimentul acesta principiul fundamental al romanelor sale.

Dar el i-a dat altă definiție, alte aspecte cu totul inedite și a prezentat omul în funcțiune de pasiunea lui pe alte plaiuri de viață.

„Rusoaica“, „Zilele și nopțile unui student întârziat“ și „Donna Alba“—cele trei romane care formează și opera sa capitală,—sânt trei moduri de trăire sub presiunea dragostii. În cel dintâi, locotenentul Ragaiac, după o viață de amintiri și petreceri amoroase, crede că intră într'o epocă de pauză, de odihnă, prin mutarea lui în locurile sălbătice dela Nistru. Nu mai are contact cu lumea, într'adevăr, dar liniștea dorită nu și-o găsește totuși nici aici. În gândul său naște închipuirea unei fapături extraordinare care va trebui să vină din stepele Rusiei și cum socotește că se află drept în calea ei, o așteaptă cu patimă și încordare. Iubirea aceasta fantastică, dar puternic legitimată în conștiința eroului, transformă un vis în realitate prin însăși datele de care se servește. Omul este înălțat, iar fiorul are o putere de răscolire uluitoare. În cel de al doilea roman, „Zilele și nopțile unui student întârziat“, Mihnea Băiatu are o structură și un mers asemănător cu al celui alt erou. Și el se rostogolește, mai mult chiar, pe planul inferior al vieții. Iubirile lui sunt oribile. Și totuși se așteaptă ceva: o altă ființă care să fie altfel decât celelalte. Locul închipuitei rusoaice îl are aici, Ariana, fapătură reală, într'adevăr, dar cu totul din altă lume decât aceea a eroului. Lupta este pentru întâlnirea, pentru înțelegerea și iubirea dintre aceste două lumi. Aici fantasticul îl formează silințele eroului de a atinge ceea ce la început era o simplă dorință, iar mai târziu a devenit o adevărată rațiune a vieții sale. Iubirea își are maximum de potențialitate, dar întâlnirea dintre cele două lumi, n'a fost decât o desamăgire. Deslegarea obsesiei din „Rusoaica“, transpusă în viață reală, e deficitară pentru eroul de aici, din punct de vedere al năzuințelor lui, fiindcă din alt punct de vedere i-a folosit imens.

În „Donna Albă“ e o subjugare totală a eroului de năluca dragostei lui, de unde și singura rațiune a vieții și a acțiunilor sale de orice fel. Ca și în cărțile celelalte, idealul este peste puterile omului, dar forța lui de fascinație și stăruință îi oferă mijloacele cu care să răstoarne la pământ toate piedicile ce-i stau în cale. Aventura eroului acesta, dinamizat de chipul prințesei, până să ajungă la picioarele ei, este tot ce poate stârni mai mult mintea omenească în serviciul dragostei. Finalul este însă, încă o dezamăgire. Oricum, câteși trele cărți, ne pun în față categorii diferite, care se caută fie conștient, fie inconștient, peste spații ecorne, peste trepte și ruguri fără număr. Incercările lor sunt începuturi despre care nu aveau nicio știre, nicio experiență anterioară. Sarcina de a închea din termeni convenționali vieți absolut reale și o-

biective, este a autorului. El ne conduce prin toate compartimentele și resorturile sufleteste, desăvârșind astfel o trăire care să nu aibe nimic artificial într'însa. E una din marile calități ale artei lui Gib. I. Mihăescu. Ceeace era o platitudine a căpătat un interes de negrăit, iar ceeace era numai o ficțiune, sau un gând nebun, închipuit de o minte înfierbântată, se legitimează după criteriile firii, pentru oricare dintre noi, se încheagă într'un cadru de perfectă realitate și se impune cu o adâncă semnificație de distincție și înțeles omenesc.

Gib I. Mihăescu nu și-a scris cărțile urmărind să facă asemenea demonstrații. El e autorul cel mai puțin lucid și iresponsabil de ceeace a creiat. Sensul spre care și-a îndrumat cărțile, a fost indicat de genialitatea sa. Deaceea și aspectele atât de numeroase și profunde.

Vom căuta să lămurim încă un lucru, mai ales pentru că în ultima vreme, susținătorii scrisului pornografic au adus în sprijinul lor literatura lui Gib I. Mihăescu. O mai proastă înțelegere nici că se poate.

Nu există niciun punct de apropiere între cărțile de pornografie și cărțile acestui genial scriitor. Cele dintâi sunt necesitate de spiritul pervers al autorului, iar rațiunea lor este de a coborî viața la manifestările cele mai josnice. Ele pledează pentru degradarea omului și sunt puse deci, în slujba unui scop inferior. Artă nu are scop, — se știe — deaceea, prin însăși constatarea aceasta, cărțile pomenite sunt excluse din sfera ei. În niciun caz nu pot fi revendicate de literatură scrierile care fac pornografie de dragul însăși al pornografiei.

Cu Gib I. Mihăescu lucrurile se schimbă fundamental. Cărțile lui au etape, după mersul și evoluția eroilor. În prima parte, — e vorba de cele trei romane, — peste tot întâlnim vieți căzute în mocirlă, vieți pe care autorul le înfățișează cu un meșteșug extraordinar, pradă viciului și desfrâului. Niciun autor român n'a isbutit, într'adevăr, să înfățișeze omul cu o expresie mai căzută și mai desgustătoare prin însăși manifestările lui. Dacă la aceasta etapă s'ar fi oprit operele lui Gib, deși scrise cu mare artă, evident ar fi rămas străin de admirația cu care e îmbrățișat astăzi. Dar în planul creației sale erau viziuni mai adânci, cu neputință de a fi întrezărite de pornografiile noștri. Eroii lui porneau pe drumuri înămolite, ca să ajungă pe altele serafice. Dincolo de viața oloagă se desface viața de biruință a sufletului, de popas pe înălțimi de puritate și vis. Etapa aceasta este aspectul fundamental al romanelor lui Gib și pentru atingerea ei avem atâtea tumultoase căderi și ridicări pe marginea vieții. Eroii sunt oameni în care freamătă simțurile de poftă și dorinți. Așa este Ragaiac, așa este Mihnea Bă-

iatu, așa este eroul din Donna Alba. Ei trăesc în noroiul păcatelor până la saturație, până când ajung la conștiința inutilității și la căpătul de desgust al vieții. Tocmai trezirea acestei conștiințe este marele înțeles al căderii lor. Ei au ars în cuptorul plăcerilor, ca într'un adevărat furnal, toate patimile și păcatele cu care și-au împovărat viața. În această istovire au trăit însuși procesul de purificare, după care vine ispășirea. Da, acesta este cuvântul pentru drama fiecăruia din eroii lui Gib I. Mihăescu. Ragaiac își ispășește degradarea prin îndelungata obsesie a rusoaicii, care-l abate în sferile curate ale idealismului. Mihnea Băiatu ispășește prin Arina, întruchiparea visului său, pe care-l atinge pentru o clipă, adică pentru atâta cât e necesar ca să se săvârșească definitivă lui transformare. Eroul din Donna Alba trece printr'o adaptare lentă, dar puternic înfrigorat, până ajunge în posesia visului, care nu știm dacă îl va liniști sau nu. Romanul acesta, care e și cea din urmă operă a autorului, reprezintă și cea mai avansată cucerire pe linia patimii care a intrat atât de mult în preocuparea sa. De sigur, dacă ar fi mai trăit, Gib ne-ar fi dat și concluzia finală a întregului sbucium înfățișat în cele trei cărți.

Oricum, literatura sa are un profund sens moral, prin felul în care evoluează eroii și prin practicile la care-i ademenește pasiunea unui ideal. Păcatele vieții sunt spălate într'o dorință arzătoare de a renaște. S'a spus că Donna Alba ar fi cartea unei seducții necinstite și necavalerești. Dar eroul ei, un erou în adevăratul înțeles al cuvântului prin stăruința cu care urmărește un vis atât de inaccesibil, trece cel mai frumos examen de renunțare în clipa când, deși Donna Alba se află în puterile sale, la căpătâiul unei vieți de luptă și pasiune pentru ea, isbutește să stingă în sine toată febra instinctelor care-l tiranizau. Iată cum se mărturisește el: *„Donna Alba e personajul care mi-a răsărit în suflet, atunci, de mult, sunt unsprezece ani aproape, când ați trecut pe lângă mine pentru întâia oară... De atunci a rămas în visurile și aspirațiile mele ca un prototip, ca o existență suprareală, spre care trebuie să tinzi fiind condamnat a n'o ajunge niciodată... Deaceea, orice pată perzistând pe această strălucire de soare a gândului meu, m'ar durea cumplit, mi-ar întuneca umila mea existență, mi-ar goli creierul de zei... de zeul suprem“*. Aici e expresia sensului sublim care apropie eroii lui Gib I. Mihăescu de Dumnezeu. Fiindcă, spre acest final se îndreaptă pașii fiecăruia, după atâtea turburătoare aventuri și treceri prin negura unei nopți de pierzanie și purificare. E un înțeles care ne aduce aminte de eroii lui Dostoievsky, pentru care însăși auto-

rui nostru marturisește o apropiere de suflet. Evident, e singura direcție în care pot fi căutate afinitățile lui Gib, dincolo de care crește masivă și înfloritoare prin proporțiile și dinamismul ei, opera gândită și făurită de mintea genială a acestui nefericit uriaș al literaturii noastre.

Viața pe care a pus-o între paginile acelea, cu nesfârșitele urzeli și pătrunderi până peste puterea noastră de înțelegere, e o zidire nouă și trainică, menită să poarte peste apele vremii numele bunului Gib, — începătorul altui veac în destinul scrisului românesc.

PAN M. VIZIRESCU

INTAIA ROTUNJIRE METAFIZICA A LUI LUCIAN BLAGA

Procesul de închegare a gândirii lui Lucian Blaga înaintează într'un ritm de largi articulații spirituale. Filosoful român este încă în plină devenire. Nu se poate spune până acuma care e imaginea sintetică a „sistemului“ său. Mai ușor îi desprinzi semnificațiile decât dimensiunile și aspectele definitive. Acest fapt prezintă o însemnătate esențială pentru acela care vrea să se apropie, pregătit suflătește, de opera lui Blaga.

Și-i foarte firesc să fie așa. Lucian Blaga, în numeroasele eseuri și studii pe care le-a publicat, a fost ademenit de sacrul îndemn tainic de a ataca problemele fundamentale ale cugetării omenești, însușindu-și față de ele o poziție critică personală. Cum însă varietatea complexă a domeniului filosofic este îndeobște cunoscută, evident că multe din discuțiile angajate nu s'au bucurat de formularea unui răspuns peremptoriu. Autorul și-a rezervat dreptul suveran de a le declara deschise deocamdată, până la viitoarea reluare a lor, când rodul dăuntric al meditațiilor va fi în întregime copt. Gândirea lui Blaga se află într'o continuă și miraculos creatoare efervescență. Duhul ăsta dinamic sub a cărui prodigioasă libertate își împlinește el, zi de zi, înaltul rost existențial, justifică și dă un sens demiurgic râvnei universaliste a lui Lucian Blaga. Adeseori ei ne face să constatăm că pentru un om care a pornit să lămurească tâlcurile ultime ale vieții, o vremelnică nedumerire nu-i deloc de natură să ne descurajeze sau să ierte lăsa atitudine a renunțării. Imposibilitatea de a rezolva printr'o soluție total mulțumitoare chinul unei întrebări ne arată că undeva, în neșafiul mare din noi, ceva încă nu s'a sfârșit. Desăvârșirea cere timp iar rădăcinile ei trebuie mereu hrănite cu sevele adâncului.

✓ *Geneza Metaforei și Sensul Culturii* încheie un ciclu. Când zic încheierea unui ciclu vreau să înțeleg delimitarea unei etape interioare, un termen adică pe drumul creației. Cartea lui L. Blaga este încărcată de reîntoarceri. Poetul își revede și își aprofundează urmele, scormonește pașii profetului de odinioară, mărturisindu-ne o grijă aproape părintească față de contribuțiile anterioare. Visurile îndrăznețe din trecut se organizează acum, arhitectonic, într'o prea frumoasă icoană, cu planuri și perspective luminoase,

se, atârnată de fundalul unor supreme intuiții.

În *Geneza Metaforei* se formulează o întâie rotunjire metafizică a gândirii lui Blaga, în care se găsesc consolidate toate elementele și conceptele ei esențiale. Noțiunile întrebuintate aici au fost folosite, uneori accidental alte ori stăruitor, și în lucrările de dinainte. De astă dată însă ele sânt legate unele de altele în raporturi logice de o ireductibilă organicitate. În *Geneza Metaforei și Sensul Culturii* filosoful a ajuns să-și stăpânească integral concepția. Lucian Blaga își domină abstracțiunile elaborate, într'un chip asemănător aceluia în care un propovăduitor vizionar își domină ucenicii.

Liniile de boltă ale rotunjirii metafizice se împletesc deabea în capitolele finale, în lăuntrul căroră s'a pus piatra de temelie a unei noi antropologii. În capitolele acestea substanța pură a gândirii lui Blaga te îmbie mai intens și mai irezistibil decât niciodată. E un moment spiritual de totală afirmare a lui însuși, un moment decisiv de strălucire și grandoare, de suferință și extaz, care prin tragica lui sinceritate te face să-ți aduci aminte, de sfâșietorul cântec al priveghetorii oarbe, veșnic nădăjduitoare în minuni deși verdele pădurii n'o să-i mai îmbete privirea decât în vis.

Am curajul să spun că ultima înfățișare a cugetării lui Blaga se reduce, în fond, la expresia unui robust tragism antropologic, un tragism care nu se restrânge în el ci își construiește o mare finalitate creatoare, câștigându-și aprobarea celei mai înalte etici. Actul acesta de convertire a inexorabilei dureri existențiale într'o permanentă tensiune plâsmuitoare este revelator pentru întreaga filosofie a lui Blaga. Fără trăirea lui e imposibil să pricepi tâlcul adevărat al operelor sale precedente.

Să urmărim prin urmare firul de aur al problemei spre a-i descoperi obârșiile și a-i divulga țelul.

Trebue să încep cu o constatare capitală: În centrul concepției lui Lucian Blaga stă noțiunea de mister. Intocmai după cum metafizica lui Platon evoluează sub specia Ideilor, aceia a lui Spinoza sub specia eternității, aceia a lui Hegel sub specia Absolutului, aceia a lui Schopenhauer sub specia Voinții sau aceia a lui Nietzsche sub specia setei de putere, tot așa gân-

direa lui Blaga ființează sub specia misterului.

Misterul este o realitate ontică. El înghite în nesfârșirea lui pe om și universul obiectiv, deopotrivă. Cunoașterea misterului se efectuează, nu pozitiv și complet, ci printr'o pseudo-revelare. Marele Anonim, poreclă exegetică dată de poet tainei cosmice, se opune individualității cognitive stingherind-o în aspirațiile ei de cunoaștere totală. Marele Anonim, din grija de a menține neconțenit sacră virginitatea mănoasă a echilibrului existențial, se apără cu ineputabilă dărzenie de cei ce ar dori să-i devasteze comorile ascunse și de aceea el a instaurat peste lume o cruntă censură transcendentă, destinată să oprească la limita convenită orice iscodire prea îndrăsneață. Censura transcendentă are rolul unei fatalități defensive în economia cosmosului. Toți sântem iobagii ei de la începutul începuturilor până în veacul veacurilor. Numai o modificare neprevizibilă de amploare universală ar fi în stare să schimbe orânduirea asta nemiloasă. Eforturile răslețe ale spiritului uman nu vor putea niciodată să străpungă groasa pânză de plumb ceresc a censurii transcendente. Iată deci cuvântul testamentar rostit de Blaga în în ceace privește chestiunea epistemologică.

Abordând în anii din urmă cu o superbă insistență metodică problemele de filosofia culturii, Lucian Blaga a transplantat aceeași concluzie într'un alt câmp al gândirii. Cercetările sale din domeniul pitoresc al manifestărilor culturale l-au dus la descifrarea procesului de creație artistică. Răspunsul final pe care ni-l oferă vine să armonizeze teoria despre censura transcendentă. Cum? — vă veți întreba. Să vedem.

În procesul creației culturale, Blaga intulește prezența unor categorii abisale, paracorespunzătoare categoriilor conștiinței, care se structurează pe o matrice stilistică ce diferă dela popor la popor și de la îns la îns. Matricea stilistică este misterul din noi înșine. Făcând parte din domeniul psihologiei inconștientului, ea nu permite să-i destrămăm prin vorbe alcătuirea infinit complexă. Matricea stilistică lucrează asupra noastră pe planul cunoașterii plăsmuitoare în acelaș chip în care lucrează censura Marelui Anonim pe planul cunoașterii directe. Asupra oricărei creații culturale se abat frânele determinantelor abisale, care se opun elanurilor de revelare absolută a misterului. Stilul se ivește în miezul întretăerii a două finalități antinomice. Tragică și magnifică totdeauna, această condiție metafizică însemnează salvarea destinului omenesc, ea constituie chiar harul singularității noastre de existențe creatoare.

Așa dar, Lucian Blaga acordă stilului un rost nou și particular „în rânduielile supreme ce se încrucișează în cosmos“. Potrivit viziunii lui originale, filosoful român își precizează, rând pe

rand, poziția față de cele mai răsunătoare idei ale gândirii moderne. Fenomenului de stil îi lămurăște toate implicațiile și îi subliniază toate aderențele secrete.

Blaga protestează vehement în contra obișnuitului criteriu dimensional în clasificarea culturilor. Cu aceeași ardoare el se ridică împotriva morfologismului, căruia ni se spune că i se va elibera, până la urmă, un definitiv certificat de deces.

Socotind cultura drept un organism de sine stătător, morfologismul pune accentul principal pe timp: naștere, dezvoltare, moarte.

O cultură n'are vârste reale, zice Blaga. Ea nu are decât vârste adoptive. Copilăria și maturitatea trebuie considerate nu ca simple etape ci ca structuri independente, de o imprescriptibilă unicitate, având durată autarhică și centrul în ele înșile.

Odată trădat caracterul de pregătire al copilăriei, se curmă și ipoteza că orice cultură minoră va deveni cu necesitate mai târziu, una majoră. Cultura minoră trăiește mii de ani fără ca să-și piardă „copilărescul“. Ceeace întărește teoria lui Blaga despre vârstele adoptive, este faptul că întâlnim adeseori culturi majore produse de copii și culturi minore datorite oamenilor maturi. Deci nu interesează etatea efectivă a fenomenului ca atare ci psihologia individului și a colectivității.

Impins de sacra râvnă de a cobori cât mai adânc în substraturile generatoare ale plăsmuirilor artistice, Lucian Blaga declară că aspectele stilistice nu istovesc creația. În afara lor rămâne substanța care posedă o dominantă lature metaforică

Metaforele sânt de două feluri: plasticizante și revelatorii. Primele răzbură insuficiența expresiei directe dar nu îmbogățesc faptele, rezervându-și doar menirea de a concretiza o abstracțiune. În schimb, metaforele revelatorii dețin o uriașă importanță. Ele luminează ceva ascuns, divulgă oarecum un fragment de mister și de aceea îscarea lor a fost prilejuită de momentul când omul a ajuns „om“. Spre deosebire de metaforele plasticizante care rezultă dintr'un desacond immanent, dintre concret și abstracțiune, metaforele revelatorii izbucnesc din modul specific uman de a fi, din existența încadrată în orizonturile misterului. Dincolo de istorie și de fatalitatea vremii, ele pretind să fie socotite ca stând în mijlocul condiției antropologice de totdeauna. Dela Aristot ammuștenit vestita definiție: omul e un animal politic. Blaga ne asigură că omul este un animal metaforizant.

Dându-i atâta nehotărnicitate însemnătate nu mă miră nicidecum frenezia cu care Blaga șterge de pe tabla istoriei explicațiile pezișe ce s'au propus genezei metaforice. Tabuizarea estetică,

soluție ce s'a bucurat de multa, prea multă trecere, nu reușește să o tămădească așa cum se cuvine. Ea lămurește și produce metafore artificiale, niciodată însă metafore adevărate.

De orice soi ar fi, tabuizarea falsifică metafora, transfigurând-o în cel mai bun caz, într'un joc intelectual similar cu înțeleptele cimitituri populare.

Ermetismul lui Mallarmé, se reduce la o voită artificializare. Așiderea, în poezia lui Valery ne întâmpină simple substituiri ale obiectelor reale prin catacreze. Sentimentul indisolubilei legături cu sensul fecund al misterelor a dispărut de aci, înlocuit fiind cu obositoare disimulări virtuoașe.

Lucian Blaga vede în stil și în metaforă componentele polar-solidare ale unui act revelator pe care dacă le-am confunda am păcătui cumplit.

Limitele metaforei variază dela epocă la epocă. La greci ele erau sever fixate. Acolo se aplica viguros, în republica vastă a culturii, lozinca zilelor noastre: orice abuz va fi pedepsit. În baroc de pildă, îngăduința e neasemănat mai mare din care cauză genurile lui au fost adeseori pângărite de furia exceselor.

Întocmai ca și stilul, metafora întruchipează o dimensiune specială a destinului uman. Citez textual, refuzându-mi plăcerea ingrată a comentării. „Omul, privit structural și existențial, se găsește într'o situație de două ori precară. El trăește de o parte într'o lume concretă, pe care cu mijloacele structural disponibile nu o poate exprima; și el trăește de altă parte în orizontul misterului, pe care însă nu-l poate revela. Metafora se declară ca un moment ontologic complementar, prin care se încearcă corectura acestei situații...

Admițând că situația aceasta a omului rezultă din chiar ființa și existența sa specifică, suntem constrânși să acceptăm și teza despre rostul ontologic al metaforei ca moment complementar al unor stări congenital precare. Metafora nu poate fi deci numai obiectul de cercetare și de analiză al „poeticei“ sau al „stilisticii“ ce figurează în manualele școlare; importanța ei se proiectează imensă pe zările meditației. Metafora este a doua emisferă prin care se rotunjește destinul uman, ea este o dimensiune specială a acestui destin, și ca atare ea solicită toate eforturile contemplative ale antropologiei și ale metafizicii“ (p. 56).

Culturile pământului au dat cea mai puternică expresie metafizicului în natură. Apreciate din perspectiva revelației, miturile își sporesc uimitor noima. Cu deosebire Blaga se oprește asupra acelor dintre ele pe care le botează trans-semnificative, hotărît să restabilească înțelesul original al termenului. Mentalitatea mitică, nu are nimic comun cu spiritul științific,

dimpotrivă se distanțează de el enorm. Discordia s'a născut atât din mijloacele cât și din modul revelației.

„Mitioul“ potețează duhul analogic până la maximă concentrare, „științificul“ se folosește de beneficiile analogiei dar le și stăpânește. Apoi viziunea mitică asimilează datele empirice întocmai, pe când viziunea științifică se substitue aparențelor. Însă cea mai de seamă distincție remarcată este următoarea: mitul vitalizează și umanizează experiențele pe câtă vreme spiritul științific le izolează, le smulge din armonia lor primordială, interpunând între noi și lume un strat separator.

Să mai amintesc, în sfârșit, că diferențierea se accentuează și sub raportul menirii lor... Un mit trans-semnificativ nu se convertește în concepte logice; el se solidarizează cu eterna frământare a spiritului chiar dacă analiza rațională ar încerca să i se împotrivescă. Încușința intelectului zace într'o umilă ratare față de trans-semnificațiile mitice. Viziunile științifice n'au acest vrăjtit dar: ele se clădesc pe virtuțile demonstrative și interpretatoare ale intelectului.

S'a spus de către unii că miturile ar fi niște visuri colective. Ipoteza-i nevrednică de adeziunea minții noastre. De altfel, ea nu-i decât o excrescență firească a școlii psihanalitice, bântuită de cea mai periculoasă boală naturalistă. Imposibil să stabilești vreo relație interdependentă între cele două tărâmurii de activitate a vieții din clipa în care recunoști că miturile se modelează în tainică potrivire cu categoriile abisale ale unui popor, fiind stilistic organizate în timp ce visurile sânt repetate țâșniri ale dinamismului psihic în căutarea echilibrului și a bunului mers de din lăuntru.

Discuțiile ispititoare în care intră Blaga ar comporta, spre a le expune măcar cât de sobru, un studiu de întinse proporții. *Geneza Metaforei și Sensul Culturii* este cartea unui gânditor matur care și-a mântuit zilele în meditații și care a pătruns cu închîpuierea în zone sacre, — zone veșnic zăvorite pentru mulți dintre noi. De aceea glasul poetului vine îmbogățit din adâncuri cu sonorități magice, ca o profeție. Blaga a umblat prin regiunile primare ale existenței, vestindu-ne și nouă neștiutele-i minuni cu obrazul întunecat. Am certitudinea că nicăeri nu s'au rostit lucruri așa de esențiale asupra metafizicului ca în acest volum de străfulgerătoare intuiții.

Pasagiul unde ni se vorbește despre metafizicul poetic sintetizează însușirile artistului cu forța de construcție ideativă a filosofului. „Limba poetică se deosebește de proza zilnică tocmai prin acest aspect, mulțumită căruia ea, în calitate de lume sonoră și ritmică, devine icoana miraculoasă a unor stări sau lucruri, exprimate de altă parte și conceptual prin ea. Limba poe-

tică e așa dar *revelatorie*, nu simplu expresivă, și întrucât e *revelatorie*, ea poate fi investită cu epitetul „metaforicului“, indiferent că utilizează sau nu metafore propriu zise” (p. 94).

Stilul și metaforicul formează în conținutul unei opere de artă un fei de uniune mistică, în care s'au distilat cele mai pure substanțe ale sufletului. Creația culturală este într'atâta o încercare de jefuire a misterului încât și datarea ei materială face parte inseparabilă din articulația actului revelator.

Situarea adversă a lui Lucian Blaga față de morfologism se vedește cu aceleași nuanțe și reliefuri categorice și cu ocazia distincției stabilită între cultură și civilizație. Spengler susținea că civilizația răspunde unei necesități succesive a culturii. Orice cultură, în preajma dispariției se preschimbă în civilizație. Nu, — spune Blaga. Diferența e de structură. Cultura satisface viața omenească întru mister și revelare iar civilizația o satisface întru securitate și autoconservare.

Cea dintâi e metaforică și are constitutiv o pecete stilistică, celei de a doua îi lipsește metaforicul și deci posibilitatea revelării. Deosebiră se cascadează profund și-i de natură ontologică.

În ceea ce privește problema categoriilor, Blaga afirmă un punct de vedere nou. După el o categorie metafizică trebuie să aibă ireductibilă discontinuitate de conținut față de toate celelalte tovarășe ale ei. Wölfflin nu respectă această suverană poruncă. În sistemul său categoriile alcătuiesc o catenă omogenă, o înlănțuire socială cu vertebre de țesut unitar, sălășuind localitățile în aceeași sferă, ca ouăle păsărilor, într'un singur cuib. Conform tezei lui Blaga categoriile se completează reciproc, păstrându-și caracterul lor ireformabil. Ele merg pe linia unei sinergii cosmogenetice și se varsă în realitatea cuprinzătoare a cosmoidului.

Cele două genuri de categorii — ale conștiinței receptive și ale spontaneității plâsmuitoare, compun o dublă garnitură de lumi: cosmosul natural și cosmoidul stilistic. Ar fi foarte multe

de relevat aici în legătură cu noutatea de gândire a lui Blaga.

Când stăruie asupra categoriilor abisale, el sorie cu o unică autoritate de inițiat. Blaga se plimbă prin universul inconștientului ca umbra lui Dante prin *Infern*: i-a suferit toate chinurile și i-a străbătut toate întunecimile, știind să se oprească pe muchea prăpastiei și să-și încremenească pasul tocmai când orice mișcare ar fi crâncen răzbunată de ura nopții.

Creația culturală este un cosmoid sieși suficient, o împărăție imaginară radical separată de cosmosul sensibil. Unul e lumea plâsmuită, celălalt e lumea dată, obiectivă.

Geneza culturilor dovedește că varietatea cosmoidală a unui stil tinde spre infinit. Putința categoriilor de a se combina între ele nu va seca niciodată.

Ca încheere Lucian Blaga arată semnificația metafizică a culturii. Și cu asta ne-am reîntors la reflexiile introductive. Fenomenul de cultură s'a ivit deodată cu apariția omului ca „om“, adică grație unei mutații ontologice ce a intervenit inexplicabil și incendiar în câmpul fără țărături al existenței.

Mutația ontologică a introdus un nou mod de ființare — ființarea întru mister și revelare, — care constituie singularitatea tragică și grandioasă a destinului uman.

Incoronarea metafizică a culturii completează filosofia de intenții epistemologice a Marelui anonim.

Lucian Blaga se înfățișează astăzi cu un ciclu de cugetare splendid încheiat. Iar dacă „sistemul“ său pune în lumină caracterul magnific al destinului omenesc nu-i mai puțin adevărat că întreaga lui operă însemnează o tot atât de magnifică înaintare către desăvârșirea ursitei noastre românești, care și ea, are ceva profund tragic în istoria sa de totdeauna și mai cu seamă de până acum.

SEPTIMIU BUCUR

C R O N I C A L I T E R A R Ă

ION PETROVICI: FIGURI DISPĂRUTE. — Prin cartea aceasta cu chipuri de oameni, d-l Ion Petrovici își lămurește și mai bine personalitatea originală. E un paradox poate, după cum paradoxală îi e însăși originalitatea. Această originalitate, profesorul de limpezi măsuri filosofice n'o caută cu ostentație — deși ar putea să-l îndemne către aceasta un subțire fir de orgoliu, de conștiință tare de sine, ce se întrevede adesea tocmai în literatura d-sale de amintiri. Originalitatea aceasta crește dintr'o profundă antinomie, — e drept, ascunsă cu

multă discreție, — între spiritul d-sale cu nepotolite veleități de aristocrație a gândului ca și a expresiei, și tumultul plebeu, îndârjit, necruțător, ce se simte fie în bine fie în rău, dela războiul cel mare în toate organismele vieții noastre românești. O mărturisește chiar d-sa, odată surprinzător de răspicat, într'o evocare a lui Maioreșcu: „Născut prea târziu pentru a fi putut fi martor la acele evenimente luminoase din care s'a încheiat viața „Junimii“ literare, mă văd lipsit astăzi de un îndoit beneficiu, deopotrivă de prețios: primo, de o comoară de

amintiri personale, din acele timpuri frumoase și dulci de evocat; secundo, de perspectiva de a scăpa mai repede de vremurile actuale, cu care nu sunt nici o afinitate și pentru care nu aș vrea să port nici o răspundere" (pag. 123).

Din această conștiință a pornit literatura d-sale memorialistică. Ea e un fel de refugiu într-o lume care e mai frumoasă, fiindcă îi poate selecta numai punctele de lumină. D-sa nu e însă un vagabond romantic al gândului. Lumea aceasta n-o caută departe: e viața sa cu ce a întâlnit bun în ea. De aceea în ea se întâlnește atât de des și cu plăcere cu sine însuși, chiar când ți se pare ca n'ar trebui, — și te miri că un respectuos al măsurilor clasice ca d-sa calcă regulile de gravură severă, impersonală, ale *portretului*. Cartea aceasta însă de „Figuri dispărute“, oricât ar arăta-o titlul, se integrează foarte puțin în țara propriu zisă a memorialisticii noastre, — dominată de personalitatea de uriaș a lui Nicolae Iorga, care se identifică, cum puțin chiar în literatura universală, cu genul însuși: prin conștiința lui aspră de dreptatea care trebuie să o aducă deodată cu posteritatea; cu liniile lui amare de blestem, cu lacrimile lui de închinăciune sau iertare, cu acel sentiment covârșitor că acel care scrie trebuie să dispară ca eu lăsând să vorbească în cuvântul lui doar glasurile adânci ale destinului. Toate acestea sunt în nesfârșitul șirag de icoane din „Oameni cari au fost“ și toate se adună în miracolul prin care acel subiectiv prin excelență care e d-l N. Iorga ajunge la caracteristicul ton impersonal, ce echivalează cu liniile simple și grave de medalie dar în care respiră căldura vulcanică a unei vieți ce o depășește nesfârșit de mult pe cea omească.

Literatura memorialistică a d-lui Ion Petrovici, — chiar în „Figuri dispărute“ cari continuă și împlinesc astfel „Amintirile unui băiat de familie“ ca și pe cele universitare, — nu e însă atât justifiară cât intim evocatoare, ca și literatura d-sale de călătorii. Apar astfel în ea suflete frumoase pe cari le-a cunoscut și de-a admirat, ca Petre Cerna, Maiorescu, Theodor Șerbănescu, Andrei Naum, — altele pe cari le-a admirat fără să le fi putut cunoaște atât de apropiat cât ar fi vrut, ca P. Carp și I. L. Caragiale. E o lume pură, de o eleganță de statui albe, pe care o îmbracă atât de potrivit verbul fin și somptuos totodată, fraza simplă și totuși nesimțit oratorică, în sfârșit toată acea tehnică savantă a expresiei, caracteristică d-lui Petrovici, în care o vie sensibilitate, mai modernă chiar decât se pare, nu uită bunele reguli clasice. De altfel, cu tot academismul d-sale, accentuat cu predilecție ca ținută literară și de viață, cu tot regretul manifestat așa

orientativ cum l-am văzut de a nu fi trăit în lumea de reci și pure splendori intelectuale a „Jumii“, d-l Petrovici, — care în cartea sa atât de frumoasă despre Kant comentează subtil și cu admirație lumina sunse ale gândurilor uriașe dar profund, limitat omenești, ale filosofului din Königsberg dar simțea totuși nevoia de a-și mărturisi credința opusă în nemurirea spiritului, — și de asta data nu poate îndreptăți pozitivismul strămt al lui Al. Philippide, deși îl înțelege cu înțelegere. Și pozitivismul acesta nu era al lui Philippide numai, ci al întregii sale vremi...

Spiritualitatea aceasta, pe care eleganța, acea liniște pagană în atitudini, pe care le caută d-l Petrovici o lasă rar să se străvadă, ne răspunde nouă celor de azi, din sufletul limpedelui lămuritor al armoniilor de idei, mai ales în acele finaluri ale portretelor sale, cortine somptuoase pentru cari scriitorul are o deosebită grijă. Să citez unul, acela în care, după ce îi arată pe Take Ionescu și Duiliu Zamfirescu într-o prelungită dușmănie în parlament, fără să știe că soarta le însemnase amândurora deodată aceeași călătorie grabnică spre moarte, autorul simte aceeași medievală ironie în fața orgolioasei pulberi omenești neștiutoare: „În orice caz, dacă e drept aceea ce socotea filosofia unora, că în jurul nostru roiesc duhuri nevăzute care știu aceea ce noi nu știm, de sigur că privindu-i cum se fulgerau în ultima lor zi de Cameră, — și în așa învecinare de marginea vieții, vor fi izbucnind într'un hohot de compătimire, auzit până în adâncul lumilor imateriale“.

* * *

ȘTEFAN STĂNESCU: ARCA LUI NOE. — Din nelămuriri multe și adânci, prin urmare fecunde, d-l Ștefan Stănescu se pare că se îndreaptă acum spre o surprinzătoare maturitate poetică. La d-sa însă e mai mult decât banalul și inevitabilul accident care i se întâmplă oricărui după ce i s'au adunat ghiociei mai multor ani lângă tample. Și nici anii d-sale nu-s încă prea mulți.

De obicei, poezilor noștri, mai ales cei de azi, maturitatea nu le aduce decât un plus de dibăcie și de siguranță tehnică, pe lângă o mai bună lămurire a propriei lor personalități, tot în cecece privește expresia însă. Nu întâlnești decât cu totul cu totul rar acele semne de împlinire, de îmbogățire sufletească, adusă de rodul anilor de viață cari au trecut. Nu găsești aceea lărgire a privirii în înțelegere, pe care o aduc învățămintele cerute și necerute ale vieții până și omului de rând, care-și întruchipează și el încet încet un răspuns al lui pentru marile taine, o viziune a lui din marile priveliști ale lumii. Poezii moderni n'au copilărie adi-

că aceea vârstă sufletească pentru care lumea e o nesfârșită înflorire de miracole mărunte și mari, — ci numai ecouri ale ei. Și n'au nici bătrânețe, adică acel moment în care o liniștită și îndelungă descifrare a vieții te întoarce iarăși către *mit*, însă nu cu imaginația ci cu așezările simple ale unei înțelegeri cosmice. Ei n'au decât adolescență, — adică febră interioară, desordonată, — și o ambiție lucidă de creație. De aceea seacă repede cu totul sau se prelungesc doar în abilități și originalități de expresie, de tehnică. De aceea s'au izolat de dragostea mulțimilor, cari nu caută *clarități* precum s'ar părea, ci o înțelegere mitică a vieții, pe care ele încă o mai au, fărâmată și obscură.

D-l Ștefan Stănescu se îndreaptă cu o foarte fericită intuiție poetică spre *mit*, însă nu cu ofranda de imagini a primei vârste ci cu dorul de norme simple, de mari tipare, în cari spiritul împlinit de viață caută să-și toarne înțelegerile. Versul d-sale revine astfel pe o dublă cale către marile și eternele destine ale poeziei: aceea de a răspunde mitic, marilor întrebări ale vieții. Poezia tinde astfel către vechile prestigii, și prin substanță și prin vestmânt.

În „Arca lui Noe“ poetul reapropie astfel poezia de simbol. Însă nu în sensul mișcării poetice de acum vreo jumătate de veac, care își pornea numele dela el, — adică criptografiind o realitate banală prin procedee banalizate și ele repede. Ci așezând-o într'un tărâm înalt și aparte, în care liniile gândului, eterându-se și simplificându-se, devin dela sine simboluri. D-sa reia astfel o mare încercare pe care a făcut-o aindoma, acum un veac, acel mare nedreptățit al istoriei poeziei noastre care e Heliade Rădulescu. Acesta imaginase, — pornind pe urmele gigantice ale lui Milton din „Paradisul pierdut“ cu o fidelitate excesivă uneori, — o poemă epică largă „Anadolid sau omul și forțele“, în care închipuindu-se tovarăș nevăzut al primului om creat de Dumnezeu, încearcă să vadă lumea cu ochii dintâi ai aceluia. Să o recreeze mai bine zis, prin viziunea celui dintâi. Omul acesta adamic trebuia să-și dea lui și tuturor înfățișărilor firii nume și idee. Alături de el, poetul recrea astfel lumea prin cuvânt și cugetare, în esențele ei prime și eterne.

D-l Ștefan Stănescu e însă al vremii de azi. Poezia modernă a renunțat aproape cu totul la epică tocmai fiindcă ambiționează să extragă și mai pure esențele lumii. Desfăcându-se însă de epic cu totul, s'a hibridizat, a devenit doar șoaptă a unor sentimente și gânduri minore. D. Stănescu se reapropie de poveste însă numai într'atât cât să-i dea cadru larg și unitar tot odată experienței sale poetice. Revine prin urmare împins de o necesitate specific modernă: aceea de unitate de teme lirice, de crea-

ție ciclică, prin care se caută suplinirea normelor ce au dispărut. Poetul se închipue în situația lui Noe, trebuind să salveze de diluviu esența vieții pământului în arca lui. Ca și Heliade, tânărul scriitor de azi simte nevoia de a recurge la mitul biblic spre a da viață carnală unei stări sufletești care depășește valurile vremii: aceea a poetului care se simte ursit să cristalizeze în puritatea lui interioară esențele de totdeauna ale lumii coplesite, înecate, de valurile vremelnice și ale păcatului care e tot vremelnice. Poetul e ridicat astfel dela sine în vechea lui demnitate de *ales*, de profet adică depozitar al tainelor firii, — demnitate pe care inspiratul antic a avut-o și pe care romanticul a exaltat-o retoric tocmai în clipa în care el o pierdeă fiindcă se îndrepta spre politic, părăsind mitul.

Pornind lucid de aici, d. Stănescu se bucură fără mari eforturi de toate avantajii acestei poziții, cari sânt cele de totdeauna ale viziunii mitice: cel mai neînsemnat detaliu al viziunii se încarcă nesilit de înțelesuri de viață cuprinzătoare și grave, adică de simboluri, — ca și în religie. Aproape toate aceste înțelesuri gravitează în jurul imaginii *omului mare*. Era firesc să fie așa când poetul se identifică spiritualicește în visul său cu Noe, biblicul păstrător al spețelor. Nu e deloc o apoteozare a *Alesului*, ci dimpotrivă o plângere a lui, în accente nespuse de umane sub formele lor obscure. Profitând de neasemuitul privilegiu al mitului de a putea fi umplut cu orice conținuturi, — d. Stănescu, foarte departe de antici, exprimă o stare specifică vremurilor noastre: cea prelungire agonică a romantismului despuiat de pathos și adâncit în miezul dureros al destinului uman.

Poetul se simte condamnat eternelor echilibre, eternelor punități, — chiar când îl încearcă omenește ispita neliniștii, a aventurii, a solidarizării prin păcat cu mărunta și sbuciumata lui speță umană, — fiindcă el e sortit să fie numai călăuză, pentru tot ceea ce, *pur*, se salvează din valurile vieții, pentru jivinile lui Noe din corabie, fiindcă:

*Din liniștea mea se hrănesc toate
Și rugile-mi spre Tine le sunt de-ajunse poame.
Din lumina ochilor mei, însetate,
Sorbind, nu cunosc altă foame.*

(Talazuri înlăuntru)

Privind din corabia liniștii lui interioare la care e predestinat, în afară, — poetul are viziunea tragică a valurilor vieții, într'una din cele mai frumoase poeme ale cărții, *Glasul morții*: imaginea aceluia care, desumanizat de dorința de a se salva, depășește carnea, nădejdea, iubirea, durerea, ca să piară în valuri gă-

sindu-și anonimă liniște tocmai când e în vârf, tocmai când a ajuns, fiindcă nu el e Alesul.

Conștiința dureroasă a acestei purități necesare revine în acea *Baladă a lui Silviar și Globu*, care aduce în terținele ei dantești și ceva din halucinantă, întunecată, putere de viziune medievală din Divina Comedie,—cu chipul mulțimilor încremenite de groază și tânguindu-se jalnic în fața câinelui de blestem, mâncător de inimi; cu icoana pură a salvatorului așteptat:

*Atunci el din mulțime-auzind un glas de frate
Luând de jos pietroiul și liniștit mergând
Cu dânsul lângă câine, deasupra îl ridică*

*O clipă'n mână-i. Apoi îi dete drumul blând.
Niciun lătrat, și, inimi înapoind, lin pică
Sinistrul câine'n moarte...*

Ca păstrător al măsurilor divine, alesul trebuie să fie inuman de aspru în primul rând cu el însuși, ascunzându-se chiar sieși. Nu va putea îngădui pe corabie popasul porumbielului stingher, cu care se simte atât de trist asemeni:

*Măinile-i de împărat,
Măinile pentru vis pururea ciunge
La pieptul gol le-a 'ncruciat
Ca să-l alunge.*

(Cântec pentru porumbielul alungat)

După cum nu va putea mângâia corbul neascultător, deși știe că răzvrătirea lui în păcat răspunde atât de bine dorințelor sale adânci de răzvrătire din cumințenii, — și durerea asta crează acorduri largi de poezie:

*De-aceea sboară corbule și dă-mi
Neliniștea ce mă păstrează viu.
Cu tine pierе noaptea mea în vămi
Și-o zi-mi rămâne leagănu-mi pustiu.
Sbori, vis etern, al primului păcat!
Te-asvârle'n clipă ca pe o mănușă,
Un braț de gând, spre ceruri desbrăcat
Să ardă'n veci și să nu dea cenușă.*

Poetul prin urmare pleacă dela viziunea mistică pentru ca prin ea, purificându-se, să ajungă la concept, la idee. Poezia sa aduce astfel, ca a tuturor cari au încercat aceeași cale, ca a lui Heliade odinioară, — un aliaj particular de fervoare mistică și rațiune ordonatoare. E curios cum uneori și versul amintește pe cel heliadist:

*Zâmbea, blajin, poetul privind de câte scrise:
Perechi de rime, blânde și pure dobitoace*

*In formă ideală trăind. Cât mai puțină
Materie în ele. Ritmuri austere și sărace,
Ca să plutească patruzeci de zile prin lumină.*

E curios, dar nu inexplicabil. Întâi de toate, marea asemănare vine din frecvența neologismului. Poezia noastră în genere, închizând ușoare fulguri sentimentale sau percepții puternice ale lumii organice, a fost ferită de neologisme fiindcă toate acestea cereau o limbă cu seve robuste, agrestă. Însă ridicându-se către imaterialitatea ideii, poetul ajunge să simtă necesare cuvinte mai palide, mai descărnate, și atunci, — oricât ar protesta purității, — trebuie să recurgă la *neologism*, care prin însăși desprinderea lui de pământul limbii ce l-a produs, e mai puțin teluric. E ceea ce s'a întâmplat cu Heliade, — pe care gramaticii noștri nu-l pot înțelege cum poate fi atât de neaș în pastel, în *Sburătorul*, și atât de neologisant în poezia sa de mistică gândire, în *Biblice*, și pun totul pe seama teoriilor sale lingvistice, dând efectul drept cauză. Experiența aceasta a încercat-o și d. N. Davidescu, cu atâtea riscuri dar și cu atâtea biruințe, — când a ambiționat o poezie de mai largi bătăi de gând. E ceea ce simte ca necesar d. Stănescu acum.

E drept, riscurile sânt uneori nimicitoare. După cum agreștilor lirici ajunge să li se pară că singure imaginile rustice crează poezie, — așa aceștia mai puțin sânt ispițiți să creadă că singur cuvântul noțional crează ideea. Ajungem deci, deopotrivă deși pe alte căi, la facilitate. La unii abuz de imagini, la alții de neologisme cu substanță ideologică. I se întâmplă și d-lui Stănescu aceasta. Să dau doar un exemplu: poemul *Scara sufletelor*. Și dacă excesul de imagini fărămă poezia dar o păstrează, — excesul de neologisme nu numai că o obscurizează dar o usucă, o face proză. E o primejdie de care e pândit și d. Davidescu, — și de care și d. Stănescu trebuie să se ferească.

Și un poet care a scris versuri de lumină ca în acel portret de fată de atât de pură grație, iarăș medievală, ca *Aurora*, care a găsit expresii atât de ritmice pentru tărâmurii atât de ireale ca cel din *Alea mohorâtă*:

*Acolo nu simți
Inaltul cu piscuri și zimți.
Nu-i sgomot nici gând,
Nici ropot
Pe-aproape
De ape
Curgând*

poate găsi o cumpănă justă în limbajul său liric.

În orice caz cu toate imperfecțiunile sale cari sânt destule, cu toate șovăirile și nelămuririle

sale cari sânt iarăși multe, cu toate influențele de cari n'a scăpat cu totul încă, cum e aceea a lui I. Barbu, — d-l Ștefan Stănescu se înseamnă în lirica noastră cu accent hotărît, prin marea, temerara, și cu siguranță fecunda experiență poetică pe care o încearcă.

*

EMIL BOTTA : INTUNECATUL APRIL.—În poezia d-lui Emil Botta putem saluta cu bucurie un alt semn bun pentru lirica noastră tânără : acela al reîntoarcerii versului pe căile de totdeauna, luminoase și simple, ale *sincerității*.

După ce publicul cetitor s'a plictisit de mult, încep să-și dea seama și poeții de toată caducitatea ieftinului trucaj intelectual de care s'a abuzat atâta la noi în numele hermetismului în poezie. Potrivit lecției magistrale date de d. Ion Barbu, care a afirmat de altfel într'o „mărturisire literară“ în fața studenților în istoria literaturii române moderne că unora din poeme, cum ar fi *Uvedenrode*, le poate da explicându-le zeci de conținuturi diferite — hermetismul în poezie ajunsese nu efortul de a ascunde cât mai mult într'o subtilă fluturare de vorbe ci arta de a nu spune nimic în așa fel încât fiecare să-ți poată atribui ca gând orice-i trece lui mai năstrușnic prin cap. Poezia începea astfel să devină o uscătură hibridă: disprețuind izvoarele adânci ale sentimentului și neputând ajunge la idee, pe care o simula doar prin o pretențioasă criptografiere a unor banale asociații noționale...

Ar părea însă poate ciudat acest elogiu adus tocmăi poeziei d-lui Emil Botta, care nu e lipsită nici de prețiozitate, nici de poză intelectuală. De acord — însă poza și prețiozitatea acestea nu-i contrazic sinceritățile fiindcă sânt impuse de însuși procesul de creație. Poezia d-sale de început închide anume o întâlnire în basmul tinereții cu moartea. Dar adolescența, în stadiul ei exploziv de bucurie de a trăi, nu poate înțelege, nu poate simți *realitatea* morții. Îi poate adia cel mult fiorul ei metafizic ; o poate visa ori îi poate da pur și simplu cu tifla. „Intunecatului April“ aduce astfel poezia morții așa cum o poate vedea adolescența : jumătate joc, jumătate poză romantică:

*Printre oglinzi, la ora cinci, am să cobor
în haine negre, cu ochi stinși, zâmbind ușor*

*Dă-mi pălăria, bastonul, masca, dă-mi și mănușile,
e cam târziu și, de-am să plec, cerniți oglinzile,
închideți ușile.*

*M'așteaptă afară, sub ploaia rară, un echipaj
noaptea se umflă, clopoțelii-și scutură și uite cum
flutură argintiul penaj.*

Lipsindu-i realitatea carnală, adâncă, — poezia se urcă limpede în vobletele subțiri și grațioase ale fanteziei. Nu e o deficiență. De la bunii meșteri antici, poezia a făcut totdeauna casă bună cu fantezia, — iar talentul real, șlefuit la o subtilă școală de lecturi franceze, al d-lui Emil Botta poate să se asvârle în plutirea asta periculoasă fără teamă. Impăcați prin fantezie, omul și firea stau iarăși de vorbă cuminiți, ca'n bunele vremi de mult odinioară:

Omule n'ai zărit fugarii ?

Nu stelelor, nu scăpărătoare lună !

Tinerețea lui în lumină îl așează firesc aproape de vârstele dintâi ale omenirii, în familiaritate ingenuă cu cosmosul :

Nu mai plânge stea, nu mai jeli.

Noapte nu mă mai cicăli,

Bădie soare, fă-mi dreptate

Și-am să-ți fiu frate.

Și Dumnezeu atunci nu poate apare decât foarte prieten și simplu, ca în basm, coborîndu-se pe pământ, ca să fie sărbătorit de lucrurile umile:

Lingușitorul vânt își mușcă degetele

ca ele să nu mai treacă prin lira copacilor,

doar ulciorul șchiop aduse apă

și au mai venit o pâine, un drob de sare și o ceapă.

Adonai mulțumind lucrurilor umile

s'a urcat la cer peste fire.

Cocioaba urzicilor era un trandafiriu rai

și ulciorul și pâinea și sarea și ceapa cântau

Adonai, Adonai.

În lumina și fericirea asta de poveste moartea nu poate veni decât sub alte înfățișări de cât cele adevărate, — ca răspuns al unora din visurile pe cari viața le înăbușă. Dela jocurile liniștite ale basmului poetul trece firesc la neliniștile ușoare ale marilor motive romantice: *lumea e un vis* al cosmosului ce doarme, un vis în care unii nebuni se sbuciumă inutil crezându-l realitate (*Alegorie*); *moartea e o călătorie* ce se suprapune nostalgiilor noastre exotice (*Vizita*), o călătorie aventuroasă de vacanță (*Vacanța*):

Vai mie, barca pare un sicriu

Timonierul e palid, gluga îi acoperă țeasta

Lopătează, lopătează. . . .

Nu e nimic însă din groaza romantică, ce tropăie de pildă în cavalcada din *Lenore* a lui Bürger. Chiar în fața macabrului, poetul are o privire senină, de copil poznaș, — ceace-l apropie mai mult de ingenua înțelepciune medievală, ale cărei atitudini lirice le reia de altfel, într'o viziune modernă, firește ca acel motiv al descompunerii strălucirilor lumești prin moarte

(Bal) și acel atât de caracteristic, al egalizării tuturor, mari și mici, sub legile putrezirii (*Intimitate*).

Din faldurile acestea liniștite ale morții se desface o umbră tot atât de ușoară : aceea a destinului, fie al firii — pe care Dumnezeu trebuie să o mintă mereu ca să fie fericită, ca în acea admirabilă *Fabulă* în care d. Emil Botta realizează atât de ingenuu și cu atâta inteligență stil veac XX trecerea dela joc la înțelepciune, — fie al său propriu :

*Oare ce mi-a scris pe frunte afurisitul destin
cu litere fine, cu pană de venin ?*

Fruntea e o taină gravă pe care abia o port.

Insă, precum s'a putut vedea și din citatele ce am făcut până acum, poetul e primejduit de propria sa inteligență, care îl împinge uneori nepermis de mult să fie „stil veac XX“. Jocul atunci nu-și mai găsește vârstele și degenerază în prețiozitate. Bobârnacele adresate umbrelor eternității își pierd simplitatea lor adolescentă și devin piruete reci de pensionari cari joacă pe Romeo, sau mai puțin chiar dar tot destul : adaosuri care meschinizează poezia. Ca de exemplu acel „cancer hapsân“ care fărâmă brusc acea atmosferă atât de straniu împăcată a regăsirii iubitei devastate de moarte (*Praznic*). Sau cu totul deplasata imagine tip Tristan Tzara : „Ingerii au declarat greva fatidică de șapte ore“, — într'un peisaj de noapte nordică, tulburată de razele reci ale spațiilor, așa cum e în *Marele păianjen*. Sau ca imagina unui Dumnezeu care „când zbiară vocea lui are un timbru nefiresc“ (*Așteptare*).

Nu îi interzicem d-lui Emil Botta atitudinea de adolescentă bravadă a solemnului, care îi crează până acum simpatia originalitate, ci infiltrarea ei hibridă în acele viziuni grațioase și liniștite ale lumii și vieții, cari iarăși îi sânt specifice, — așa în cât ele să apară în antinomie. Nici cei mai tumultuoși romantici n'au izbutit aicea, oricât s'au încercat dela Shakespeare încoace.

* * *

G. C. NICOLESCU: IDEOLOGIA LITERARĂ POPORANISTĂ. — O lucrare ieșită din acel atât de tăcut și fecund laborator de cercetări erudite și severe care e „Institutul de istorie literară și folclor“ al profesorului D. Caracostea. Ca atare, o lucrare despre care poți avea certitudinea că dacă nu epuizează, ceea ce ar fi imposibil într'o asemenea vastă problemă, gama discuțiilor și considerațiilor cari pot avea loc în jurul ei, dar așează definitiv și solid liniile ei de sinteză și mai ales cele de informație științifi-

fică, de bibliografie. O foarte bogată informație gălgâie aici, — rod al unei munci metodice și necruțătoare și mai ales al celui principiu atât de simplu dar atât de des uitat la noi, al profesorului, de a nu îngădui nici o cercetare care să nu plece dela izvoare, de la documentele vremii adică, în toate sensurile, — la fel ca și în lucrările anterioare, ale d-lor D. Popovici, D. Mazilu, I. Horia Rădulescu. Profesorul se mulțumește să trăiască în biruințele numeroșilor săi elevi, cu acea discretă desinteresare, cu acea nelimitată capacitate de entuziasm, pe cari noi toți câți am poposit mai îndelung prin Seminarile d-sale i le cunoaștem.

D-l G. C. Nicolescu ia în piept întreaga istorie a poporanismului nostru, cu toate ecourile ei majore. Insă fiindcă poporanismul s'a albit și la noi pe vechea grijă față de țărâtime d-l Nicolescu se vede silit să încerce cu succes două lucruri deopotrivă de grele : să urmărească la noi preocupările pentru soarta țaranului până la primele mijiri ale literaturii noastre moderne, până la acei „luminători“ în sensul idealist german al vremii lor, din școala ardeleană, până la un Petru Maior, un Ioan Molnar Piuariu; iar mai târziu să diferențieze poporanismul de sămănătorism.

În cel dintâi drum al d-sale, d-l Nicolescu ne aduce extrem de prețioase referințe și precizări cercetând „faza de tranziție“ a curentului, fază în care un Asaki, un Heliade încearcă să introducă dragostea de țărâtime în marele curent al simpatiilor față de umanitate. În „faza național-socială“, același Heliade și cei mai tineri din jurul lui 1848 ajung fatal la convingerea că aceasta trebuie să fie o realitate etnică înainte de a fi universală, spre deosebire de evreul Cesar Boliac, care nu poate înțelege aceasta. În „faza socialismului“ apare iarăși un aflus de idei străine, dela saint-simonism până la marxism și iar deslipește problema de geografia ei autohtonă... D-l Nicolescu constată astfel just un ritm oscilatoriu între înțelegerea autohtonă și cea prin ochelari străini, — care e al întregii noastre culturi moderne. Oscilația aceasta, în problema care ne preocupă, s'a rezolvat și aici prin fixarea de pământ : poporanismul și sămănătorismul. Dar d-l Nicolescu precizează cu o documentare imposibil de dărâmat rădăcinile străine, filiațiile culte rusești, ale poporanismului spre deosebire de sămănătorism, care era mai mult o mișcare instinctivă de dragoste. De aceea poporanismul, împins curând către materialitate în înțelegerile sale, a ajuns la o poziție opusă : cea politică, fără a putea însă crea nimic nici în ea, nici în cultură. Pe când sămănătorismul, mult mai rudimentar în speculațiile sale teoretice dar autentic în sursele sale autohtone, a creat așa precum se știe și și-a lăsat cinstit moștenirea

pe care după război a lărgit-o și a statornicit-o sub întregul cer românesc „Gândirea“.

Prin metoda sa ca și prin rezultatele sale, studiul d-lui Nicolescu, deși excesiv de prudent

în urmărirea proceselor de idei ale trecutului ca și în însemnarea concluziilor d-sale proprii, — este astfel hotărâtor pentru înțelegerile noastre de azi.

OVIDIU PAPADIMA

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

UN OMAGIU EPOCAL. — E cel pe care Societatea română de filosofie îl aduce profesorului Ion Petrovici după 30 de ani de carieră universitară și publicistică. Nu e vorba de un volum de elogii obișnuite, pe care totuși strălucitul istoric al filosofiei, logician și metafizician le-ar merita din plin, ci de o voluminoasă lucrare de *Istoria filosofiei moderne*, concepută, în trei tomuri, dintre care s'a tipărit întâiul, iar celelalte vor ieși în curând. Proporțiile surprinzătoare ale acestei opere, realizate într'un timp atât de scurt, covârșiau puterile unui singur om și atunci s'a adoptat principiul colaborării mai multora, practicat cu bune rezultate peste hotare.

Tomul întâiu, cuprinzând filosofii din perioada Renașterii și până la Kant, e scris astfel de: C. Rădulescu-Motru, Edgar Papu, Anton Dumitriu, G. Vlădescu-Răcoasa, Alice Voinescu, N. Façon, Al. Posescu, Traian Herseni, Const. Noica, I. Brucăr, Vasile Pavelco, Mincea Vulcănescu, C. Botez, Petre Comarnescu, I. Zamfirescu, Șt. Șoimescu, C. Floru și B. Irion. Puteri inegale, desigur, dar alcătuind împreună un lucru de primă necesitate pentru cunoașterea doctrineilor filosofice, fiindcă în cultura noastră n'a existat până acum o istorie generală a filosofiei.

Ar fi de observat că nici aceasta nu umple golul întreg, de vreme ce trece peste Antichitate și peste Evul Mediu pentru a se ocupa numai de moderni, a căror gândire totuși e fructificată de cei vechi. Dar e foarte mult și-atâta cât se face deocamdată.

Chestiunea unei istorii generale a filosofiei în românește e ceva mai dificilă decât s'ar părea. Și ea ar merita să fie discutată în prealabil. Fiindcă, pentru a o face realmente utilă culturii naționale, ea n'ar putea fi în totalitate o simplă transpunere a istoriilor de filosofie occidentale. Noi sântem popor răsăritean, încadrat în marea concepție de viață a ortodoxiei. Ideea metafizică, sub imperiul căreia s'a dezvoltat vechea noastră cultură, atâta câtă este, vine din Antichitatea greacă trecută prin Patristica bizantină și continuată în acea cugetare specific ortodoxă, ce înflorește paralel cu Evul Mediu și Renașterea apuseană, dar foarte mult diferită, și se prelungește până în veacul XIX, — pentru a renaște în filosofia religioasă a Rusiei. E un domeniu cu totul necunoscut filosofilor noștri, și totuși fără el nu se poate concepe o istorie

românească a filosofiei. Personalitatea unui D. Cantemir, ca să dăm un singur exemplu, pare multora o bizarerie istorică prin singularitatea ei, fiindcă le este total necunoscută direcția acelei cugetări răsăritene în care ea s'a format. Și dacă între spiritualitatea românească și cultura noastră modernă, hrănită exclusiv din izvoare occidentale, există încă un hiatus atât de adânc, aceasta se datorește ignorării voite sau nevoite a atmosferei ideologice orientale în care e încadrat sufletul acestui neam. Noi învățăm cu asiduitate drăcoveniile unui Paracelsus și habar n'avem de piscurile de cugetare pe care le-a atins geniul unui Grigore Palama, al unui Calist, al unui Nicolae Cabasila sau Nicodim Haghioritul, cari au exercitat o suverană influență asupra spiritualității românești. Dar aceasta e o chestiune care ar merita foarte ample desvoltări.

Societatea română de filosofie, cu mijloacele ce-i stau la îndemână, ne-a dat totuși o lucrare de însemnătate epocală. Nu ca valoare desăvârșită, dar ca aport cultural util. N'am citit-o în întregime, dar în capitolele pe care le-am parcurs am semnalat o sumă de scăpări, datorite unora dintre colaboratorii prea tineri. Astfel la pag. 33 se afirmă că marele mistic Ruysbroeck s'ar fi format la școala Fraților vieții comune din Deventer, — ceea ce este inexact. Mișcarea de la Devanter s'a dezvoltat în spiritul lui.

La pag. 107 se afirmă pe seama lui Eckart că lumea creaturală „e inferioară în existența ei numai prin altceva, nu în sine“ — când misticul german învață, dimpotrivă, că în sine creația nu este nimic.

La pag. 115, locul nașterii lui Eckart se dă Gotha în loc de Hochheim.

La pag. 116, se afirmă, total greșit, că identificarea voinței creaturale cu voința lui Dumnezeu ar însemna — panteism!

La pag. 119, se pune pe socoteala lui Eckart următoarea enormitate: „această creație a Verbului și producere a Trinității apare ca moment antitotomist“ — fiindcă, desigur, autorul român nu cunoaște distincția dintre conceptul de creație și acela de naștere.

În genere, capitolul „Filosofia germană în timpul Reformei“ e plin de greșeli istorice și de inexactități în redarea ideilor.

În cel următor, pag. 131, scolastica n'ar însemna altceva decât „cugetare somnolentă“!

Tot acolo, pag. 133, expresii nepotrivite ca „nașterea neregulată“ a reginei Elisabeta.

În alte capitole, ca în „Scepticismul francez“, mai mult se pledează decât se expun obiectiv ideile.

Istoria filosofiei, întrucât e istorie, necesită desigur exactitatea informației și, întrucât e filosofie, necesită precisiunea și claritatea prezentării diferitelor sisteme.

Cele câteva neajunsuri semnalate de noi precum și cele ce vor fi mai existând trebuiesc corectate pentru a ridica și aceste părți la nivelul atâtor capitole admirabil alcătuite, ce constituie valoarea și serioșitatea acestui prim volum. Fiindcă o asemenea operă e atât de utilă mai ales tineretului studios, încât sântem siguri că vor veni ediții noi.

Un nume, care nu apare în paginile acestei cărți, e acela al d-lui N. Bagdasar. Și totuși, lui i se cuvine recunoașterea cea mai caldă alături de ceilalți colaboratori. Redactor al *Revisitei de filosofie*, profesor, organizator al interesantelor conferințe ale Societății, autor el însuși al unor cărți de valoare cum e cea prețioasă prezentare a diferitelor sisteme de filosofia istoriei, d. N. Bagdasar este elementul dinamic al mișcării noastre filosofice. Lui i se datoresc în cea mai mare parte aceste colaborări organizate din condeie atât de variate ca putere și ca pregătire, colaborări din care s'a născut și acest tratat de proporții neobișnuite de istorie a filosofiei moderne.

Trecând peste neajunsurile inerente modului colectiv de a o fi alcătuit, lucrarea, pe lângă marea-i utilitate indiscutabilă, e vrednică să legene în ritmul omagiului numele iubit de noi toți al profesorului Ion Petrovici.

AL. BUSUIOCEANU e astăzi un nume în știința europeană a istoriei artelor. Faptul că nu-și trimite la ziare notițe informative, dacă nu laudative, cum e datina, și că publicațiile noastre nu iau act de prodigioasa lui activitate nu stingherește cu nimic această ascensiune, care e trainică fiindcă se razimă numai pe puteri proprii. Mie unuia mi-e dragă această ținută aristocratică, firească grupului nostru de scriitori, cari înțeleg că realizările vorbesc singure, iar reclama e foc de artificii, ce nu lasă în urmă jeratic.

Nu mai în cursul acestui an d. Al. Busuioceanu a dat pe planul internațional al culturii o sumă de fapte, ce vorbesc prin simpla lor enumerare.

Astfel revista italiană *L'Arte*, condusă de profesorul și marele istoric de artă A. Venturi, i-a

publicat în fruntea numerelor din Ianuarie și Iulie două importante studii asupra unor tablouri necunoscute în Occident din colecția regală română; întâiul: „O nouă Madonă de Domenico Veneziano“, al doilea: „Câteva picturi necunoscute de Ercole Roberti și școala sa“.

Editura *La Connaissance* din Bruxelles i-a tipărit în colecția „Les grandes oeuvres d'art“ un splendid album cu „Tablourile lui El Greco din colecția regală română“ precedat de un erudit studiu asupra pictorului. Studiul, într-o formă amplificată și reproducerea din acest album sânt cele care au împodobit numărul de Iunie al revistei *Gândirea*.

În colaborare cu cel mai de seamă specialist în arta lui El Greco, d. A. L. Mayer, d. Al. Busuioceanu a publicat la Paris luxosul „Catalog El Greco“, ce s'a desfășurat la expoziția pictorului într'un număr de 25.000 exemplare.

Afară de aceasta, editura parisiană *Les beaux arts* pregătește în momentul de față, în patru volume de mari proporții studiul d-lui Al. Busuioceanu asupra tablourilor din colecția regală română, studiu care e opera sa capitală. *L'Arte* din Torino și *Rivista d'arte* din Florența, precum și *Burlington Magazine* din Londra vor aduce în curând noi studii ale istoricului de artă român. Iar cartea sa asupra lui Pietro Cavallini, care a fost publicată în limba italiană și i-a atras întâiul renume în lumea specialiștilor, va ieși în traducerea franceză a editurii *La Connaissance*.

Singură această enumerare, cred, e de natură să dea cetitorului nostru o idee clară despre autoritatea și renumele științific de care se bucură d. Al. Busuioceanu în domeniul internațional al istoriei artelor. E vorba de cele mai vaste publicații, conduse de mari competențe europene, și de cele mai mari edituri artistice, accesibile întâia oară unui învățat român. O necurmată muncă metodică de două decenii și o inteligență scăpărătoare stau îndărătul acestor multiple succese exemplare, ce aduc atâta cinste științei noastre naționale.

Omului acestuia însă, absorbit cu totul în nobila pasiune a specialității sale, îi datorăm și o altă serie de bucurii spirituale.

El e cel care, împreună cu pictorul Jean Steriadi, a selecționat pe răspundere proprie operele pictorilor și sculptorilor noștri pentru pavilionul românesc dela expoziția internațională din Paris. Numeroasele elogii ale presei străine, ce încunună pe plasticii noștri, nu uită să se împartă totdeodată organizatorilor, al căror gust și a căror pricepere au creat un model de prezentare artistică. Evident, mediocritățile cafenelei bucureștene pot să murmure că n'au participat cu toptanul la o asemenea ma-

nifestare, dar conștiința de a fi servit mai presus de toate prestigiul României printr'o neindurată selecție a valorilor și printr'o rafinată prezentare a lor în fața strainatații, e confirmată de izbânzile cășugate și de aprobarea unanimă.

În această ordine de fapte, d. Al. Busuioceanu și-a cucerit însă un titlu rar în lumea internațională: acela de a fi inițiatorul celei dintâi expoziții istorice a tablourilor lui El Greco, Obținând aderența la această idee a bătrânului învățat A. L. Mayer, fostul director al muzeului din München și a d-lui Georges Wildenstein, proprietarul editurii „Les beaux arts“ din Paris, expoziția El Greco s'a putut realiza în sălile acestei edituri, adunând din lumea largă 50 de pânze ale marelui pictor, pe care admirații le-au văzut întâia oară laolaltă.

Expoziția aceasta, de un răsunset mondial, e născută din gândul unui român. Și fără îndoială, el ar fi isbutit mai greu de n'ar fi avut augustul asentiment și sprijin al Regelui României, care i-a pus la dispoziție comoara celor 9 El Greco, proprietatea Dinastiei noastre. Peste patru sute de articole și studii s'au scris în presa mondială despre această expoziție, floarea elogiilor recoltând-o tablourile Regelui nostru. Evenimentul a provocat o nouă serie de cărți despre geniul pictorului comemorat astfel; prin ele numele României se permanentizează în cea mai frumoasă aureolă de artă.

Toate aceste lucruri, care însemnează o propagandă românească fără egal ca distincție și ca durabilitate, nu se datoresc niciunei organizații și niciunei sume de bani; ele se datoresc unui singur om, erudiției lui, talentului și inteligenței lui, într'un cuvânt, autorității de care se bucură în lumea învățată de peste hotare.

E adevărat că prestigiul României l-au sporit și alții în ultimul timp; lor însă le-au trebuit zeci și sute de milioane în sprijin.

Lui Alexandru Busuioceanu i-a fost suficient un singur nume: acela pe care și l-a făcut el însuși!

Gândirea are încă odată de ce să fie mândră.

NICHIFOR CRAINIC

G. I. BRĂTIANU: UNE ÉNIGME ET UN MIRACLE HISTORIQUE: LE PEUPLE ROUMAIN. — Nu sântem noi cei competenți ca să

judicăm activitatea de istoric a d-lui G. I. Brătianu, în luminile reci ale unei științe în care nu ne-am îndisciplinat. Dar avem datoria chiar de a însemna cu bucurie aici ultima d-sale lucrare, prin care își depășește vocația strictă de om de știință înscriindu-se ca reprezentant al noii generații de cercetători istorici, ajunsă acum către maturitate, — în vechea cruciadă pentru apărarea drepturilor noastre la pământul cu care am crescut deodată, de când ne știm. Afirmând că „își depășește vocația“ nu vrem să spunem de loc că o trădează, ca toți pseudoistoricii unguri și bulgari de azi ca și din trecut cari ne-au contestat legitimitatea ființei noastre etnice una cu pământul, — niște politicieni șovini deghizați în savanți. Dimpotrivă, — vorbind de miracolul existenței noastre istorice, cartea d-sale realizează și ea un mic miracol în felul ei: acela de a fi cristalizat cu o imperturbabilă seninătate științifică, cu o curtenie pe care o reliefează și mai bine eleganța fină a expresiei franceze, argumentele ei de luptă și de apărare în atât de controversata problemă a continuității noastre în Dacia Traiană. Cu deosebire capitolul: *La théorie de l'immigration dans quelques ouvrages récents* în care, adoptând metoda de a considera concluziile tuturor contestatorilor noștri ca perfect întemeiate științific și făcând suma tuturor, ajunge la concluzia că trebuie să admitem că nu am existat nicăeri, — e o mică bijuțerie de sobru umor științific. În adevăr, după d. L. Tamas, ungar, noi am venit în secolul X din Bulgaria; după d. Iacob Bromberg, „basarabean“, Moldova și Basarabia au fost slavone, rusești chiar, pe timpul lui Ștefan cel Mare încă; după P. Muftaciev, bulgar, noi ne-am născut în Serbia, și în nici un caz în preajma Dunării adică în Muntenia și Bulgaria; pe când pentru d. Novakovici partea muntoasă a țării sale e leagănul poporului sârb. Deci crezându-i pe toți, noi nu am existat nicăeri în Evul Mediu! Ceea ce dovedește la toți ascunse imperative politice. Utilizând și coordonând cele mai noi cercetări istorice cu privire la noi, — până la cele orientale ale d-lui Minorski — și fiind scrisă așa cum e, în limba franceză, cartea d-lui G. Brătianu aduce o strălucită întărire dreptății cauzei noastre.

OVIDIU PAPADIMA